

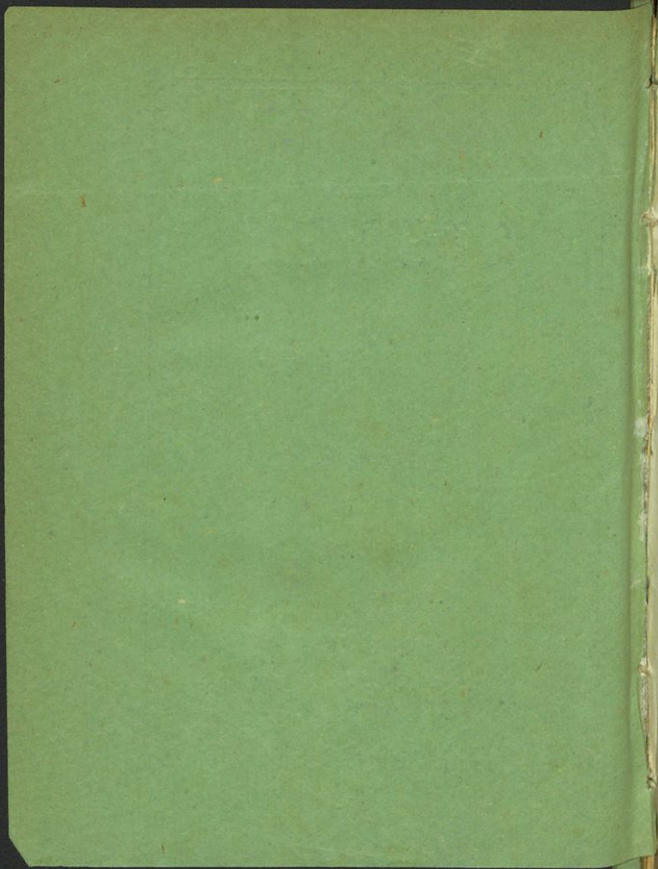
L I S T K I .

VI. zvezek.

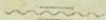
V LJUBLJANI.

Tiskala in založila „Národna tiskarna“.

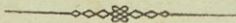
1873.

L I S T K I .

VI. zvezek.

V LJUBLJANI.

Tiskala in založila „Národna tiskarna“.

1873.

Kazen.

Novela,

francoski spisal **H. Rivière.**

Poslovenil Dav. Hostnik.

I.

Gospa Destrade se je možila, ko je bila dvajset let stara. Bila je takrat ljubeznjiva in čarovna deklica, da se je povsodi govorilo o njenej lepoti. Njen soprog, ki je bil kakih deset let starejši, kakor ona, je bil odkritosrčen in postaven mož, tak, v kakoršnega se ženske lahko stanovitno zaljubijo. Imeli so jo za zelo srečno, in ona temu tudi nij ugovarjala. Lepo premoženje, posvetne zabave, šaljiva in ljubeznjiva koketerija, ki ji je pridobivala v enakej meri priklonstvo in čislanje — vse to ji je delalo življenje ljubeznjivo in lahko. Tudi gospod Destrade

je mislil, da ne more biti bolj srečen, kakor je. Imela sta hčer, ki sta jo ljubila, ki jima je bila vezilo medsobojne ljubezni, in ki je obetala bivati tako lepa, kakor njena mati. Teško bi jima bilo sanjati o popolnejšej in bolj smehljajočej se sreči. Tako jima je tekkel čas, in nij jima bilo treba želeti, da bi bolj zlóžen ali bolj hiter bil.

Ipak se je začela gospa Destrade dolgočasiti, ko je bila stara trideset let. Ljubila je vedno svojega moža, a nij jej več zadostoval. Predstavljal ji je, ne da bi si upala priznati, neginljivo zakonsko resnobo. Sicer se ji je tudi zdelo, da se je spremenil. Ko je dospel v starost, ki nij več domišljiva, navadil se je nekako neotesano sreče, ki jo je užival. O svojej soprogi nij ničesa slutil in in je mislil, da je čisto udana materinstvu, ki se zaletava, ne da bi se mož kaj brigal za to, v ljubezen, ki se mu je dozdej izkazovala.

Gospod Destrade je bil sebične čudi, bolj mirne ljubezni, bolj zrelega veseljenja;

začel je ljubiti whist, obede in človeško družino. Družinsko življenje za-nj sicer nij nehalo, imel je je za pozemeljski raj; toda, akopram je vedno vesel stopil v ta Eden, šel je večkrat tudi iz njega rad.

Dolgčas pri mladej ženski je strašno zamotan občutek. To je ženski nekako momentano razčaranje življenja, s kesom popolno užite sreče, ki je pa ne more več uloviti. V resnici se ne srdi nad tem občutkom; izprašuje se le, odkod jej prihaja ta srčni nemir, ki ga nij nikdar poznala, in ki jo, vzbujaje se vprvič v njej, na vso moč meša. V tem osupnenji vsega njenega bitja tiči zanjno staro in vsemogočno mikanje prepovedanega sadu. Ona zapazi, da je odločna sreča njeno mladost zazibala v spanje, če ne zadušila. Ali bi se jej inache duša tako uporno gibala, ali bi imela tako goreče hlepenje po življenji, ali bi si jej lepota tako rekoč studila? kajti pravi si, da je lepa, pa ne zá-se, nego za družega. Od te stopinje nij daleč do one, kjer ženska uže misli, da ima svojo

lepoto na razpolaganje. Sicer si tega ne obstaja odkritosrčno, a vidi se skoraj vedno osamljeno; če ne zaničevano, vsaj zanemareno. To jo moti, to jo žali. Čudna stvar! v taistem trenutku izpozna, da se jo je bolj ljubilo, nego je ona ljubila. Zdi se jej tudi, da se ima požuriti, kajti na nekaterih znamenjih, ki jih zraven tega še slabo razlaga, čuti naprej neznatno pojemanje tiste mladosti in tiste lepote, ki ji bode orožje zmage in nežnosti, in katere še nij nikdar rabila tako, kakor je hotela.

Gospa Destrade se je obnašala nekako čudno in nemirno-lenivo. Našla je — saj je tudi iskala vzora — moža, ki ji je opravičeval novo idejo, ki si jo je bila naredila o pravej in deljenej strasti. Ta vzor je bil gospod Edmond Larcey. Bil je malo starejši nego ona, in opominjala se je, da ji je bil nekdanj bojazljiv in česteč dvoritelj. Enako se je domislila, da ona nij nikdar mislila ná-nj; a zdaj naenkrat začuti, da ga ljubi. To ji je bil strašljiv, a čara poln občutek.

Akopram se je bila močno in odkritosrčno podajala utisom, ki jih more imeti mlada ženska, ipak kaj takega še nij nikdar občutila. Edmondov obraz je izražal bistroumnost in odločnost, imel nežen, sanjarsk pogled, in zelo zapeljiv glas in obnašanje. Duh mu je bil bolj resen, nego živahen, dušna toplota bolj koncentrovana, nego žareča. Imel bi se lahko za človeka, ki ljubi navdušenje za vero in je priprosto in brez vseh mej pobožen. Gospa Destrade nij dolgo časa potrebovala, pa ga je začela tako soditi. Kar se tiče točke, da-li je gospa Destrade mislila, da jo Edmond ljubi, povedati moramo, da nij nikdar ni eno sekundo o tem dvomila.

Njuna zveza je bila popolno tajnostna, polna sreče, zato je moral biti začetek jako previden. Gospod Destrade je ipak takoj prve dni malo sumničil. Pogled, ki sta ga menjala njegova supruga in gospod Larcey, mu je zadostil. To je bilo dovolj, da Edmond nij prišel več v dotiko z gospodom Destrade, da bi bil ta lahko mislil, da ne živi več.

Tako sta ljubeča morala nehati biti hinavca, soprogu pa se nij trebalo več dati za norca imeti. Ta ljubezen pa nij postala dolgočasna, niti se nij zmanjšala. Skrila sta se svetu, ki mu nij bilo več treba hoditi mimo nju, ne da bi ju videl. Edmond in gospa Destrade se nijsta več poznala, niti se pozdravljala, niti govorila. Redki shodi so ju zedinjali. Tu sta čutila vsikdar novo ganenje, ki je podvojevalo nemir in hrepenenje. Ta druga ljubezen, znabiti edino prava v ženskinem življenji, je napolnjevala gospe Destrade srce in misel. Vsak trenotek je mislila na Edmonda, ter se krasotila za-nj. Brez koketerije do vsakega, tudi do njega, bila je ipak koketa, ter se je vadila, da bi mu bolj dopala. Čutila se je v njej bolj srečna, nego ljubeznjiva ženska. Nikdar več se nij pritoževala čez samoto, nasprotno si je je še želela. Ali nij pisala v teh urah svojemu ljubimcu? Roka se ji je vsikdar tresla pri pisanji, in s tem so se izražale njene misli, izražalo njeno veselje, ali kesanje. Kadar

je prišel odločeni dan, zmuznila se je k njemu; strah in groza jo je od veselja prešinjalá. Trenotki, predno je šla na rendez-vous, so se jej zdeli večnost; čas pa, ko je bila pri njem, se ji je zdel trenotek. Kar do Edmonda, bil je popolno lastnina gospe Destrade. Zagotovila se ga je s poezijo in z resničnostjo. Zdelo se mu je, in bilo je tudi res, da se kinča za ta intimni sestanek; zraven tega bistro oči, na ustnih pa smehljaj. Dalje pa tudi njegovo srce nij bilo iz vrste tistih, ki se podaré, pa zopet nazaj vzemó. Vedno je hodil po taistej poti, katero mu je razsvitljevala brezmejna svitloba ljubezni, in druge sreče nij poznal, nego ono, ki si jo je zbral.

Edmond in gospa Destrade sta konči svoj položaj imela za popolno naraven. Leta so tekla, in z nevarnostjo sta se bila uže sprijaznila, ali, da rečemo boljše, za nevarnost se še brigala nijsta. Ako se zločina dolgo ne kazni, neha ga vest gristi.

Shode sta imela popolno redno uravna-

ne; vse sta preudarila poprej, predno sta kaj začela, da bi ju kdo ne zasačil. Posebno po zimi sta imela tako skrivno zavetje, da bi jih bil komaj največji slučaj našel; po leti sta bila gospod in gospa Destrade na deželi, in tukaj sta si ljubimca le včasih mogla dovoliti kako drznost, a še ta nij bila nikdar brez skrbi. Dolgo sta se obotavljala, obiskati se, a osrčila ju je tuga, ki sta jo občutila, ko sta bila ločena, in navadila sta se podajati se v istinito nevarnost. Nenavzočnost gospoda Destrade sta vedela porabiti. Edmond se je šetal sè svojo ljubico v lepih poletnih nočeh, potem pa je odšel, kakor je bil prišel; tema ga je varovala, in nihče nij slutil njegove navzočnosti. Gospoja Destrade je postala v svojem čudnem počenjanji popolno hladnokrvna. K večjemu je včasih dejala, da igra na svoje in Edmondovo življenje, a da se nadeja igro sigurno dobiti. Gospod Destrade nij ničesa slutil. Bil si je v svesti, da ga soproga resnično ljubi, in zato ji je i z resnično ljubeznijo vračal.

Zraven pa sta imela ljubiti in odgajati še svoje dete. To dete je vzrastlo ter postalo lepa deklica, ki je bila njiju veselje in ponos. Gospa Destrade na Julijo nij bila ljubosumna, ne, občudovala jo je nežnostjo, ter za-njo bolj prijateljski, nego materinski skrbela; njiju lepoti — ena vela, druga cvetoča — nijsti si škodovali, nego se dopolnjevali. Julija je bila svojeji materi podobna. Imela je taiste strastne in pomenljive oči, taisto dovtipno in veselo smehljanje, taisto srčno stanovitnost in olikanost. Kmalu sti se razumeli, ter živeli v vednem prijateljstvu, dopovedovaje si svoje občutke. — Me dve svi sestri, rekla je Julija čestokrat svojeji materi; toda, če sem jaz bolj mlada, si pa ti bolj lepa.

Julija je dopolnila ravnokar osemnajsto leto; čas jo je bilo možititi. Zadnjo zimo je izpoznala mladega moža, ki ji je bil dopal. Emil Desorge je bil krasen kavalerijsk častnik, poln srčnosti in ponosa. Imel je tudi lep obraz, živahen pogled in krasne mustače. Kmalu se mu je dovolilo, da Juliji dvori.

Hodil je ob nedeljah na ladanje, kjer se je shajal z njo in z njenimi starši; včasih je pa tudi med tednom jahal tja. Tu so pozdravljali jezdeca, ter ljubkali konja. Ta rodeča se ljubezen je vodila Julijo in Emila na sprehode, ki so Emilu lepo bodočnost obetali, Julijo očarovali. Bojazljiva in sanjarska šetala se je zvečer na roki svojega zaročenca po drevedih v parku. Poslušala ga je, zarudevala, mešala se. Zaupnikom sta imela vsikdar v lepem letnem časi solnce, ki se je vlegalo na škrlataste oblake, zadnje petje tičev, izdihajočo gozdno senco. Njiju nagnenje se je razvijalo brez nepokoja, brez okovij, kajti bila sta nedolžna in odkritosrčna. Imela sta taisto srce, taisto nadejo, taisto radost, ki sta jo razširjala okolo sebe. Gospod Destrade je želel, da bi se urno poročila; veroval je popolnem, da bode ta poroka srečna, in gospa Destrade, ki se nekakej melanholiji nij mogla ubraniti, nadejala se je, da se bosta Emil in Julija vedela zadovoljiti z osodo, ki jima je prihranjena.

Neki večer je bila sama sè svojo hčerjo. Gospod Destrade je odišel v Paris, in se je imel vrniti stoprv drugi dan. Julija je govorila svojej materi o planih za bodočnost, o Emilovem značaju, in kako si ga bo izkušala popolno prihraniti. Ker sama sebi nij zaupala, nego bojazljiva bila zarad tako naglo prišle sreče, povspraševala je svojo mater za svet, ter jo prosila, naj jo osrčuje. Julija je hotela stopiti v življenje, in bila je krepka, ne samo, kar se tiče moči in njene dobre volje, nego i po izkušnjah, ki si jih je njena mati nabrala. Življenje po njenih mislih nij bilo enako samo lepej cvetici, ki zazeva in pije solnčne žarke; ono mora biti burno, polno bojev in nezgod. Mlada gospica je sladko gledala mater, in zdelo bi se človeku, da jej hoče na obličji brati tajnost borbe in zmage. Akopram si jej nij upala reči, živela je z njo v prevelikej intimnosti občutkov in nežnosti, da bi ne bila to, včasih neodločno in zmešano žensko, zapazila namah žalostno in resnobno. Gospa

Destrade, po katere notranjem so se vršile hude borbe, gladila je Julijine lase, ter tavalala — okno je bilo odprto — tja po pokrajini. Kmalu se ji ne dajo več solze zadržati; začno se jej trkljati po licih.

— Ah mamá! vsklikne Julija, kaj plakaš? Kaj mi ne odgovoriš? Ali ženska ne more biti popolno srečna?

— Da, ljubo dete; jaz želim, da bi bila ti vedno, kakor bodeš kmalu; toda sreča, v tem smislu, kateri daje naše srce tej besedi, ne zavisi popolno od nas. Naše želje, in naše slabosti, te se tepo med soboj, in, naj si bode, kadar hoče, ako hočemo srečni biti, treba, da nas bog pokriva z močjo ali s prizanašanjem.

— Draga mati, deje Julijeta, jaz ti delam skrbi.

— Ne, odgovori gospa Destrade.

— Jaz te ljubim iz celega srca; ako imaš kako brigo, povej mi, jaz ti bom pomagala, ali pa te bom vsaj tolažila. Jaz nijsem samo tvoja hči, sprejela si me za družico in za prijateljico.

Nekaj časa molčiti, gospa Destrade osupnena zaradi tega, kar je govorila, Julijeta pa misleča o besedah materinih. Naenkrat se gospa Destrade stresne. Selska ura udari deset. Brenčeči glas je donel po nočnej tihoti. Julija ustane.

— Lehko noč, mamá, jaz grem spat, deje smehljaje se. Urno čem zaspati, da se ne zamislim preveč v to, kar si mi rekla.

— Idi, dete moje, in ne muči se. V tvojej starosti se ne sme misliti na trpljenje, ali na dvomenje.

Julija objame mater, in ide v svojo sobo, ki je bila od materine le s toaletnim kabinetom ločena. Potem nastavi gospa Destrade uho, ter posluša tako dálnje in tako lahno šumenje, da je je mogla le ona čuti. Ta večer je pričakovala Edmonda, in trenotek sestanka je uže prišel. Ljubitelja sta se dobro zavarovala. Edmond je imel ključ od vrta. Potem je šinjal v velik drevored, ki se je hiše dotikal. Tu je odpiral nizka vratica, ki niso škripala, ter šel potem po

skrivnih stopnjicah, po katerih se je prišlo v toaletni kabinet. Iz Julijinih oken se je videlo na drugo hišino façado. Edmondu se dakle nij trebala bati, da bi ga kdo videl. Gospa Destrade je to vedela, a ipak ga je ta večer s klepajočim srcem gledala prihajati, kar nij bil njen običaj. Ko pride, ga stisne za roke ter potegne živahno k sebi. — Končno, mu deje. Oh! kako sem se bala.

— Zakaj, praša skoraj osupnen.

— Jaz ne vem, Julija me je ravnokar zapustila. Govorila mi je o svojej poroki in o svojem ženinu. Njeni načerti o sreči in o bodočnosti so mi spravljali kri v lice; pretresali so me. Jaz jej ne bom odkrivala prevare, in vendar sem se spomnila, da sem bila nekđaj taka, kakor je ona.

— Viktorina! deje Edmond.

— Ah! prijatelj moj, odgovori ona, jaz se ne kesam, vi to dobro veste; ljubim vas preveč iz celega srca; a včasih me je malo sram. Midva se smeva ljubiti le v temi, s

lari
pomočjo leži in slučaja, ki bo gotovo našel svoj čas, da naji udari.

Edmond ne odgovori. Imel je valjda stvaraj taiste misli, kakor njegova ljubica. Tajnost, v katero stá se morala zavijati, ta tatinski prihod, te ponočne zvijače, ta zločinski odhod — vse to ju je poniževalo, trlo; ona dva nijsta bila več v starosti, kjer se take stvari lehkomišljeno počenjajo. Ljubezen je vstvarjena pred vsem iz mladosti in nevestnosti; ona ima za-se vrélo kri, budalost nádej in želj, nevednost življenja; tudi ima skoraj pravico, v svojej brezpametnej strasti stopati poprek čez ovinke in napačnosti. Pozneje, to nij več tako. Udanost, naj si bode še tako globoka in ginena, se obsoja in kaznuje, onā je bojazljiva in ima tenko vest, da takoj začuti, ako je stopila s prave steze. Nič več si ne verjame, se brani proti napadom vesti, končno pa ji je žal, ker se ne more opravičiti, niti se z lastnimi očmi o drugem prepričati, kakor o dvomljivem in

mimogredočem veselji, ki bi se jej ne prizaneslo, ko bi se obelodanilo.

Edmond in gospa Destrade sta bila na tej stopinji. Nezmerna žalost ju je obdajala. Morebiti sta premišljevala, da se uže šest let skrivaj ljubita, in da nemata nadeje, da bi se kedaj drugače ljubila. Sedela sta drug zraven drugega; Viktorina je imela glavo nasloneno na rame svojega ljubimca. Edmond je razmotraval to sladko in čarovno obličje, katero je melanholijska delala še bolj genljivo. Gledal je svojo ljubico zelo pazljivo; mladost se ji je uže začela nalahno nagibati, da se je to nagibanje le malo izpoznalo. V lepoti, ki se skriva, je nekaj mikalnega. Lasje, ne uže v takem izobilju, kakor nekdanj, a bolj fini, so se jej včasih po sencih zazibali, kakor bi bila lahna sapica va-nje pihnila. Oko ji je bilo mokro, malo udrto; okolo njega se je iskrala strast, zraven pa, kakor tudi na čelu, so ležale gube, ki so pričale o vednem povračanju taistega veselja in taistih skrbi. Črte v obličju,

manj stanovitne, je skrožila gibajoča se miloba, meso je bilo, enako biseru, skoraj previdljivo. To je bila baš ženska, ki je popolno, valjda še preveč, užila vse, kar ponuja ljubezen, ženska, katera nič neznanega ne išče, in ki živi popolno v svojej sedanjosti in minulosti. Edmond je čutil, da mu je popolnem udana; bil je tedaj sanjarsko nežnostjo za-njo zavzet. Ali nij bil, kakor gospa Destrade, v onej malo slovesnej dobi, kjer človek ne začinja niti življenja niti ljubezni iz nova, v dobi, v kateri bi ne znal več kreniti s poti, po kateri je hodil, kajti srce bi ne imelo niti drugih nadej, niti novih občutkov? videl je, da gospa Destrade plaka; stisne jo tedaj k sebi. — Kaj plakaš, jej reče, ako te bom jaz vedno ljubil?

— Oh! da, pravi ona, ljubiva se! To je vse, drugo pa nij nič.

Komaj izgovori te besede, pa se izpuli Edmondu, skoči kvišku ter teče k oknu, v temi si oči previdno kopajoča.

— Kaj pa je? praša Edmond potihem.

— Ah, odgovori ona, jaz ne vem. Zdi se mi, da sem nekaj slišala.

Precej dolgo časa poslušata, a ničesa ne čujeta. —

— Bržkone sem se motila, deje gospa Destrade. Ah, nadaljuje, hoté se smehljati, nocoj ne moreva sreče nekaljene uživati.

Komaj se vsedeta, pa zaškripljejo vežine duri, zapiraje se. Zdaj nij bilo časa, premišljevati, je-li to istina ali le domišljija. Po stopnjicah se zaslišijo koraki.

— Moj soprog ide, reče gospa Destrade, kdo drugi ne more biti. Beži.

Vedela sta že poprej, da se zna gospod Destrade nenadoma vrniti.

Edmondu nij bilo treba drugega, nego iti v toaletni kabinet in ubežati po stopnjicah, po katerih se je prišlo na vrt. Ko je bil odšel se trudi gospa Destrade, da bi si pregnala strah. Začne se držati, kakor bi bila brez skrbi in brez nemira. Koraki so vedno bližje, dokler se ne ustavijo pred durmi. Nekdo potrka. — Jaz sem, Viktorinā, reče glas njenega soproga, odpri mi.

Hotela je odgovoriti, pa jo prime nekdo za roke. Bil je Edmond. Vrnil se je bil tako natiho, da ga nŕj čisto nič čutila. Bil je zelo bled, gospa Destrade je hotela vsklikniti.

— Vrata spodaj so zaprta, reče.

— Nij mogoče.

— Zaprta, s ključem, vam rečem. Nijste se prevarili. Bržkone me je vaš soprog videl, šel za menoj, ter zaklenil đuri, da bi naji dobil skupaj.

— Potem sva izgubljena.

— Da.

Ali me ne slišiš, Viktorina? reče malo nepotrpežljiv gospod Destrade.

— Da, odgovori ona, takoj odprem.

Kaj sta hotela storiti? Izhodi so bili zaprti. Skozi okno Edmond tudi nij mogel uiti. Gibanje in padec bi bila soproga opozorila. Časa dobiti? Kake sekunde bi se bile še dobile. Gospa Destrade obupna objame svojega ljubimca, on pa njo, ter ji reče potem edino besedico: idi.

Gospa Destrade odpre soprogu. Ta burno vstopi, oko se mu iskra, zobe ima stisnene od jeze. Gotovo se je moral strašno siliti, da je stopal tako nalahko, in da je govoril, kakor po navadi. Z enim pogledom preišče vso sobo, ter zagleda Edmonda; a ne vidi ga samega. Julija, v belej nočnej obleki, z na pol odprtimi ustmi, vsa zbegana stoji pred njim, stegenimi rokami, da bi ga branila.

Kaj je videla? Kaj je čula? Kaka velika moč jo je prisilila? Priskočila je iz svoje sobe. Edmond in gospa Destrade sta bila nad vse osupnena. Gospod Destrade nij mogel govoriti.

— Da, ljubi papa, vsklikne Julija, zaradi mene je tukaj.

— O tej uri! deje brezobčuten gospod Destrade.

Julija povesi glavo in molči.

Ima-li pamet? začne zopet on. — Potem, obrnovši se proti gospe Destrade: — In vi gospa, ali ste ju vi iznenadili?

Gospa Destrade ne odgovori. Julija odgovori za njo:

— Da, papa, reče.

Gospod Destrade, nekaj časa neodločen, je, menim da, premišljeval. — Gospod, deje končno Edmondu brezobčutnim glasom, vi lahko odidete. Jutri ob dveh pridite sem, da vam povem svojo voljo.

Spremi ga sam doli do vrat. Niti on niti Edmond nij izpregovoril besedice. Ko gospod Destrade vstopi v sobo svoje soproge, najde mater in hčer, ko sti se objemali; a jokali nijsti.

— Julija, deje svoje hčeri, ti tega človeka ljubiš, vzameš ga za moža.

II.

Celo noč je imel gospod Destrade krute misli. Kdo je kriv, ali mati, ali hči? To se je vedno izpraševal, pa nij mogel ničesa ugeniti. Vse je tožilo i to i ono. Spomnil se je tega gospoda Edmonda Larcey, na katerega je bil pred nekaj leti ljubosumen, in

ta nekdanja enodnevná ljubosumnost se vzbu-
di v njem z vso gorečnostjo in nespraved-
ljivostjo. V tem žrtve terjajočem trenutku
dovolil si je zaljubljenost Julijino; a tega
nij razumel, da je gospa Destrade to za-
ljubljenost sprejela. Poznal jo je kot ple-
menito in ponosno soprogo. Pa ga je tako
dolgo prevarjala, in še tako, da nij čisto
ničesa zapazil. Tega preračunjenega žen-
skega hinavstva on nij razumel, hinavstva,
ki jih sili, naj žrtvujejo srečo tega ali one-
ga, ki jih ljubi. Ker je bil tako zaljubljen
v svojo soprogo, videl je še bolje in je še
prej ugenil, da nij več njegova. Ali bi se
inače tako hladno obnašala proti njemu?

Tega nij mogel razumeti! Priprost slu-
čaj mu je odkril to tajnost in to nesrečo.
Hotel je biti tisti večer na deželi, in ko se
je bližal svojemu domu, zagleda iz daleka
človeka, ki je šel na njegov vrt. Mislil je
iz početka, da je kák tat, ter se je požuril
odpreti ograjina vrata, ter stopiti v ozidje
za zločincem; a ta je urno koračil po tem-

nem drevoredu, ter zginil skozi male duri, ki so držale na stopnjice. Gospod Destrade gre tiho za njim, grizeč hudo osveto.

Kaj zdaj storiti? Hči mu je jezo skazila. Strašna stvar, ako mora oče dvomiti o česti in odkritosrčnosti hčerini. Rekel ji je, da bo morala vzeti gospoda Larcey. Pri tem sklepu je moral vztrajati, akopram je bil strašno sredstvo, s katerim je imel soprogi ali hčeri izviti resnico. Videl je, da ste obe osupnjeni, da se v obeh dušah podé valovi strašnega ginenja, katere bi bili radi utajili, če bi jima bil strah dopustil.

Drugo jutro je bila nedelja. Emil Desorge je imel priti, kakor po navadi. Z njim je hotel gospod Destrade naprvo govoriti. Čakal ga je s temnim, strah razodevajočim obrazom. Imel mu je povedati čudno zgodbo prejšnjega dne. Kako bo-li on to novico sprejel! Ga bo ta objava vzburla, ali jo bo malomarno sprejel, kakor človek, ki je že strahom mislil, da se mu ljubezen kalí?

Emil je bil natančen. Prišel je kakor

vselej; veselje mu je iskralo v očéh, komaj je čakal, da bi videl ljubljeno Julijo. Gospod Destrade ga molčeč sprejme, ter ga pelje v svojo sobo. Bil je resen, obotavljajoč se; naj se je še tako silil, žalosti nij mogel skriti; gledala mu je takorekoč iz obraza. Mladenič ga je nepokojen in boječ se gledal, a vprašati se ga nij upal ničesa.

— Gospod, mu reče gospod Destrade, vi ste pošten mož; tajnost, ki vam jo imam zaupati, je častna tajnost. Vi se ne morete več poročiti z mojo hčerjo.

— Jaz vas ne umejem, jecljá Emil.

— Ne morete, pa je. Dovolite mojej nevolji, da izveste stvari, kakor so, da ne ostane nič dvoumnega med nama. Moja soproga je sinoči pri hčeri dobila nekega ljubimca.

Mladi mož ostrmi. — Ljubimca, reče, Julija! — A naenkrat se začne smijati. — Bežite, to nij verjetno, kar mi pravite. Ali vi nemate več pameti, ali pa jaz ne slišim prav, — kajti ne morem si misliti, da se šalite z menoj.

— Ah! vsklikne gospod Destrade, saj sem vedel, da mi ne boste verjeli.

Gospod Destrade vstane, in skoraj žugajoč koraka po sobi. Emil gá osupnen spremlja z očmi.

— Gospod, odgovori Emil, jaz ne pravim, da vam ne verjamem. Le moja ljubezen, moje čislanje do Julije mi ne pripušča, da bi vam verjel. Zato pa vas prosim, da mi v takem važnem slučaju postrežete z dokazi.

— Z dokazi! Zagotavljam vas pri mojej česti, da sem onega človeka z lastnimi očmi videl pri svojej hčeri, da mi je rekel, da je za-njo tukaj, in da se je vstopila pred-nj, da bi ga branila proti meni.

Emil obledi.

— Ali mi zdaj verjamete? vpraša gospod Destrade.

Njegov glas je bil mešan z grenkostjo in nemo zadovoljnostjo. Emil nehá dvomiti, in se še bolj zavzame.

— Gospod, jaz bi rad govoril z gospodičino hčerjo, reče Emil.

— Dobro, pové naj vam sama.

Gospod Destrade pokliče hčer, ter odide. Emil in Julija sta bila sama.

Od sinoči se je zelo spremenila. Oči, ta trenotek suhe, bile so jako rudeče. Obraz ji je bil zbeگان, hoja negotova, gibanje nervozno. Rekel bi, da nij vedela, kaj dela. Kazalo se je, kakor bi jo hotela huda mrzlica napasti. Pa saj je celo preteklo noč v obupu prebudela. Iz početka je, hoteča rešiti mater, nepremišljeno ravnala. Juliji se je zdelo, da o materinem položaji prav misli. Lahna znamenja, ušle besede, ozko prijateljstvo z materjo, njeno neprostovoljno zaupanje, njena žalost ali tajeno veselje, vse to je Julijo hudo skrbelo, in je nij pustilo v dvomu. Nij si je upala niti vprašati, niti grajati, kajti zdelo se ji je kot sramežljivi devojki, da je to le tajen srčen ogenj, ki pa ne zasluži, da bi se grajal.

A zastor se je naenkrat razpral. Kar je bila Julija zapustila mater, nij zatisnila očesa. Bila je preplašena, sanjarska. Slišala

je, da je tekel gospod Larcey po stopnjicah, čula ga je tudi, ko je šel po stopnjicah nazaj; kajti ker je urno hotel uiti, nij mogel na tiho hoditi. Potem je zadonel očetov glas, potem se je slišal materin, ravno tako nerazumljivo šepetanje materino in Edmondovo, ujiju tihih besedij in zadnjega objema. Potem je ona skočila v sobo, je vse videla, vse razumela; a pozneje je bila sama, kajti hotela je premeriti velikost njenih močij ter premeriti globokost žrtve, v katero se je potopila; vse je v njej obnemoglo. Imeli bi vzeti za soproga ljubimca svoje matere, inache bi oče zvedel resnico. Morala bi se odpovedati Emilu, ter ponuditi se neznanemu možu Je bilo to moči? Ona nij verjela. Uro dolgo je bila v svojej sobi. Noč je bila mirna. Veter je prijetno pihljaj. Nič se nij spremenilo. Vse ji je bilo strahovito. Padalá je v vrtoglav in grozovit propad. Zakaj je govorila, zakaj je poslušala srce, ne samo srce, tudi nagon? To je bilo močnejše, nego ona. Julija si je to vedno ponavljala. Ali ji je bilo vztrajati?

Gotovo ne. Hotela se je rešiti za Emila, ki ga je ljubila. K takemu ravnanju je imela pravico, dolžnost; je-li hotela njega mesto družib izdati?

Svitlo jutro se naredi. Hladna sapica zapodi čez drevje lahko šumljanje. Tiči začno žvrgoleti. Vsa priroda se razsvetli. Julija se čuti prokleta. Nasprotje med lepim dném pa med njeno osodo je bilo preveliko. Temna resignacija pride za burno nočjó. Nij jej bilo mari nijene stvari. Niti na levo niti na desno gledaje je tekla proti svojemu koncu.

Take so bile ure pred Emilovim prihodom. Vedela je, da je tukaj; a to je nij genilo, niti je nij osupnilo, da jo je oče poklical. Na nikako stvar nij bila pripravljena, in na vsako.

V tem trenutku je stala povešenimi očmi pred mladim možem, čakaje, kaj jo bo vprašal.

— Gospodičina, reče jej Emil, vaš oče mi je ravnokar povedal, da me več ne ljubite, da me niste nikdar ljubili.

Julija vzdihne, in molči.

— Objavil mi je, nadaljuje Emil, da uže dolgo časa ljubite drugega moža, da ga je mati sinoči pri vas iznenadila. Jaz nijsem verjel očetu, gospodičina. Hotel sem vas videti, da mi sami potrdite, je-li istina, kar mi je povedal. Je-li istina, gospodičina?

— Vse je istina, mrmra tiho.

Julija nij vzdignila očíj, a tresla se je po vsem životu.

Emil nij nehal izpraševati gospodičine Destrade. Govoril je glasom, ki je bil mešan grozo in pomilovanjem. Nij jej hotel verjeti, nij jej verjel. Naenkrat se mu duh zvedri, mirnost se mu povrne.

— Gospica, jej pravi, to nij mogoče. Šest mesecev vas uže poznam, a nikdar nij bilo v vašem očesi najti skrite misli, nikdar sence na vašem čelu, nikdar dvoumnosti v naših besedah. Midva sva se ljubila. Ako bi vi to neprenehano tajili, bi me ne prepričali o neresničnosti mojih besedij. Tedaj vse najino intimno kramljanje, vsa zaupanja,

vse obljube, vse nadeje o bodočnosti, načrti, in vse sanje naj bi bile od moje strani odkritosrčnost, od vaše pa hinavstvo! To nij mogoče, ponavljam vam še enkrat. In zakaj, iz katerega namena, v katerem zanimanji bi se bili vi proti meni v tej točki kazali potuhneno in nezvesto? Kdo vas je bil silil k zvijačnosti? Kdo vas je moral, da si mene izvolite, in da ne objavite druge ljubezni? Ali vam denes nij všeč, da bi vzeli onegá moža, s katerim so vas včeraj, kakor pravite, našli? Kako, da vam je bilo včeraj. Ne! pri tem je nekaj drugega, neka moreča tajnost, ki nij vaša, in ki je ne smete objaviti.

Julija, na pol ob zavest, dušena z jokom, se naslone na stol ter molči.

— Ljubica moja, moja Julija, nadaljuje Emil ter si jo potegne med roke, vi ste dakle mislili, da se vam bodem tako-le odpovedal, da bo zadostilo, ako se mi tožite, in da bo moje srce pri tej točki tako malomarno in lehkoverno.

Gospodičina Destrade se ne more več zdržati, na ves glas začne stokati.

— Predraga Julijeta, reče še enkrat smehljaje se, povejte mi, kako se zove tisti človek, ki ga tako ljubite, in ki ga imate vzeti za soproga.

— Ah, reče Julija vsa bleda, izvijaje se mlademu možu, ne smijajte se niti moje žalosti niti moje hladnosti. Nijsem vas mogla dalje pustiti, da bi mislili, da vas več ne ljubim; a nesreča se nam je prikrala v hišo, in da jo odpravim, treba, da se omožim z onim možem; moram se, vam rečem.

— Vprašal sem vas, kako se zove.

— Zakaj pa me to vprašate?

— Saj mi tega ne morete skriti. Ako se zaročite z njim, ali ne bom vedel jutri, da, to uro.

— Imenuje se gospod Larcey.

Emil pomišlja. — Videl sem ga že nekatere krati, reče. Vi ga niste nikdar zanimali. Dosti je starejši, kakor midva. Vaš oče je bil zelo vznemirjen, ko mi je o njem in

o vas pravil. Julijeta, v imenu najine ljubezni, v imenu vseh, katerim nevarnost žuga, vas prosim, povejte mi resnico, povejte mi vse, kar se je včeraj tukaj godilo.

— Ne morem, odgovori ona braneča se, ne smem, nečem.

— Julijeta, jaz moram vedeti vse, da ostanete pred menoj brez madeža, in da vam pomagam rešiti vašo mater.

— Ah, moj bog! vsklikne gospodičina Destrade, to breme je za moja pleča preteško. Prizanesite mi, če ne delam prav.

Potem začne pripovedovati mlademu možu vse, kar se je zvečer zgodilo, od čudnih predčutkov, ki jih je imela, do obupnega ginenja, ki jo je pehnilo v materino sobo.

— Vi vidite menda, mu reče, da nij pomoči za-me; vi vidite, da moram dovršiti to dejanje ljubezni, da se obrani čast mojega očeta in da se materi nič žalega ne zgodi.

Emil jo je poslušal od začetka do konca, a rekel nij niti besedice. Pripovedovanje

deklice, ki je objavila en prizor za drugim, mu je vznemirjalo srce. Lahna jeza se gane v njem. Kaj počenjata ta dva stara zaljubljenca, da se osodi mečeta v naročje? Ali nema mati hčere, katere spoštovanje bi si morala obvarovati, katere srečo bi imela pospeševati? In ta človek! ali nema za življenje bolj plemenitega namena, nego v zrelej starosti nadaljevati mladeniške budalosti? Emilu sta se oba nekako mrzila, in od prvih besed počenši je slabo skrival občutek hude jeze in studenega sklepa. — Dobro, reče Emil, da poznam prav priprost sredek, odvrniti to nesrečo: zadostiti mi ima, da usmrtim gospoda Larcey.

— Usmrtiti! vsklikne Júlíja.

— Ničesa drugega. Kakor je vaš oča dejal, sem samo jaz razžaljen. Ta človek mi je skušal ugrabiti nevesto, jaz ga usmrtim, ter se poročim potem s to nevesto, kajti jaz ne verjamem, da bi bilo istinito ono obrekovanje, ki jo je hotelo zadeti, a da bi bilo i istinito, jaz jo še vedno ljubim.

— Kaj pa moja mati? mrmrá Julijeta.

— Kaj meni do vaše matere? Jaz vidim le vas, in se zanimam le za-se.

— Vi tega ne boste storili.

— Takoj, ko od vas pridem.

— Ah, vsklikne ona, ali ne berete v mojem srci? Kaj, če on vas usmrti, Emil!

— On mene ne usmrti, kajti bog bi potem nedolžne ljudi kaznoval, grešnikov pa ne.

Julijeta ga objame in stisne k sebi. — Vi ne odidete, vi ne odidete!

— Jaz imam pravico riskirati svoje življenje, reče oproščaje se, ako se vi ne bojite riskirati svojo in mojo srečo. Adieu, Julijeta, ne povejte ničesa óči, preden se ne vrnem; povrnem se pa zdrav in čil.

Emil skoči iz sobe. Julija tuguje sama, in vije roke; a vse zastonj.

Gospa Destrade pride k njej. Od sinoči se je ogibala svoje hčere, ter se skrivala v mukah in sramoti. Nijenega načrta ni naredila, ničesa nij poskusila. Kakor njen soprog, je tudi ona malomarno čakala, kaj se

bo zgodilo, misleča, da bo zaključek valjda boljši, ako ne deluje. A vest in dolžnost ste jej nalagali, naj zadnji trenotek ne bo lena, nego delavna. Slutila je, da je ta trenotek blizu, da mora iti h hčeri, da vidi nevarnost bližje in jej primeri svoje moči. Sicer uže dolgo let nij nikdar budela, to noč pa je. Nič več nij ostal na njej blišč ljubeče soproge, nič več goreča zagotavljanja pohotne, a ipak srečne ženske. Kar je še imela sinoči mladosti in lepote na sebi, vse je potlačila teža in viharnost sinočnega prevrata. Tuga, katera se nij imela končati, je križala njen obraz z gubami, ter uničila harmonijo njegovih črt, tako, da se je videlo, da se ne povrne več. Gospa Destrade je imela tragično in resno krinko žalosti, ki se ne da utolažiti.

Julija jo komaj zapazi, pa teče k njej. Njena deviška obupnost, njena bolest je bila toliká, da je, kakor dete, materi pala v naročje.

— Ah, reče Julija materi, zakaj te nijsem uže tako dolgo videla, zakaj mi nijsi

prišla pomagat? Jaz bi ne bila ničesa rekla, jaz bi te ne bila izdala; ker sem bila pa sama, sem bila nemočna in brez srčnosti.

Gospa Destrade si jo stisne k srcu. — Kaj praviš, Julijeta, da si me izdala? Ali meniš, draga hčerka, da sem sprejela tvojo žrtev? Ako nijsem k tebi prišla, si nijsem upala; a blagoslavljala sem te za tvojo udanost in dobroto.

— Ah! ne govori več o tem, mati. Tudi jaz sem uzročila uže dosta nevarnostij za-te. Emil je šel od tod; iskal bode gospoda Larcey, da se bosta dvoborila; eden njiju bo gotovo mrtev.

Gospa Destrade se stresne od nog do glave.

— Ah! predolgo sem čakala, reče, kazen bo še hujša. Brž, brž, nadaljuje z gorečo eneržijo, ne obotavljajvi se, delovati treba.

Julija jo gleda, zaupajoča in tresoča se ob enem. Pripravljena je bila pomagati materi, podati se čisto njej.

— Zaročenec te je ravnokar zapustil, kaj ne?

— Da.

— Dobro! idi za njim, dobodi gã, pazi na-nj. Prosi ga, naj ti da eno uro, eno samo uro, predno izvrši svoj namen. On ti ne bo odrekel, on ti ne sme odreči.

— Da, tako ga bom prosila, da mi takoj prošnjo izpolni.

— Jaz bom čakala gospoda Larcey. Storila bom, kar imam storiti. Julijeta, ne boj se več. Idi, dete moje, idi urno.

Julija takoj odide Emila iskat. Zdelo se ji je, da nij nijene nesreče več.

— Na ta način, deje polglasno gospoja Destrade, bodem vsaj jaz sama zadeta.

III.

Edmond je prišel tisto uro, ki mu jo je gospod Destrade zaznamil. Od sinoči se je ukvarjal z dilemom svojega položaja. Ali z Julijo se poročiti, ali pa gospod Destrade izve resnico. Prvo, kakor drugo, oboje je

bilo enako nemogoče. Mraz ga je preletel, kadar se je domislil, da bi imel hčer svoje metrese vzeti za ženo; sicer pa Julije tudi nikdar nij ljubil. Njegovo srce je bilo popolna last ženske, katere tajnostno življenje je bilo uže šest let njegovo, in razen katere za-nj nij bilo niti sreče, niti bodočnosti. Ako pa bi se branil pripoznati se za sokrivičnika gospodičine Destrade, bi njen oče takoj vedel, kaj si ima misliti, in kako mu je ravnati. Edmond je imel pred soboj baš strašno razžaljenega, nespravedljivega soproga. Ko bi ga usmrtil, bi gospa Destrade ne mogla iti z morilcem svojega soproga. Ločen bi bil od nje zaradi prolite krvi in sramote, še bolj pa zaradi grizenja, ki bi obadva trapilo, ko bi se poskušala ljubiti. Ako pa bi nasprotno Edmond pal, bila bi ženska, ki mu je bila tako draga, za zmiraj prepuščena tugi, da ga je zgubila, in ni jokati bi se ne mogla pred očmi moža, ki bi jej ne odpustil niti solz, niti zmote. Vzdihnil je, ko je mislil, da bi moral umreti nemočan

in obupen, pustivši jo za plen žalosti in poniževanju.

Končno pa si ipak izmislil sredstvo, ki je baš mejilo na tak skrajni sklep. Odlok Julijin, naj si je bil še tako buren in nepremišljen, bil je gospé Destrade in njemu ugoden; pridobiti jima je mogel, ako bi gospodičina pri njem vztrajala, ali se vsaj hlinila, nekaj dni za premišljenje, in jima pripustil, da se odtegneta žugajočej in nepopravljivej nevarnosti. Edmond je mislil ubežati z gospo Destrade. Šla bi tako daleč, da bi jih nihče več ne preganjal. Gospod Destrade je bil energičen, a sebičen človek; molčljiv, zaničujočim ponosom bi se vdal, ko bi ga žena zapustila. Nij je več tako ljubil, da bi se staral, ko bi mu bila na veke zgubljena in kakor mrtva za-nj. Edmond in gospa Destrade pa sta imela ljubezen za edino zavetje, v katerem bi se popolno združila. To bi bilo zadosti. Pozabljena bi živel v samoti, in bi morebiti res ne bila nesrečna. Edmond si nij tajil niti žalosti niti

dvoumnosti takega prognanstva, a občutil je za Viktorino neizmerno in vse mogočno vdanost, ki ne pozna ni kesanja ni onemoglosti. Strastno je želel, da bi imel končno sam ljubico. Zdela se mu je vedno mlada, in popolno njemu vdana. Samo to je dvomil, ali bo gospa Destrade sprejela njegov načrt, ali ne. Ljubila je preveč svojo hčer, da bi jej zapuščala nesramnost svojega bega; nij je hotela prepuščati svetu v zaničevanje, v pomilovanje. Obotavljala bi se, zgubljala bi čas, da bi bržkone obelodanila to edino sredstvo rešenja. Navduševal se je, mešal se je, klel je to edino sredstvo rešenja, katero mu je absolutizem ljubezni usiljal, katero so mu okoliščine svetovale. A vendar bi bilo dobro, menil je, ko bi se gospa Destrade za kaj odločila.

Edmond je mislil, da bo skrbela njegova ljubica, da ga takoj o prihodu ne bo nihče videl. Sama sta se imela zgovoriti, kaj jima storiti. Nij se motil; srečal je hišino, katero mu je gospa Destrade naproti

poslala. Ta ga je peljala v hišo, tako, da ga nij nihče videl. Nekaj trenutkov pozneje je bil pri Viktorini.

Takoj iz početka ga je osupnilo, da se mu je ljubica tako spremenila. Kako je pa tudi trpela! Imela je ipak rudeča lica; a ta rudečica je bil nekak febrilen ogenj, ki ji je silil v oči.

— Vendar ste prišli, mu reče, malo časa imava. . . .

Kaj ste sklenili?

On jej pove. Poslušala ga je z ginenjem, katero je komaj brzdala, z burnim in žarečim izrazom veselja, ki jo je za trenotek predrugačil in jej dal nekdanjo lepoto.

— Hvala, dragi moj, mu odgovori, hvala da ste mislili na taisto, kakor jaz; a to nij mogoče.

— Zakaj ne?

— Zato, ker je boljše, da sem takoj kaznovana, in da moja sramota umrje ali zgine z menoj; ko pa bi ušla, bi me spremeljala na begu in bi tudi ostala na mojej

hiši. Mučila bi me celo v vašem naročji. Moja hči bi se je med objemanjem svojega soproga in svojih otrok ne mogla iznebiti. Naj objokuje svojo mater, a zarudeti ne sme zaradi nje.

— Ah, saj sem vedel, mrmra Edmond. Vi me ne ljubite več dosti, vi me ne ljubite nedeljeno.

— Ne misli tako! deje gospa Destrade, ter ga potegne k sebi, da je čutil, kako ji je srce klepalo. Ne, Edmond, ljubim vas bolj, kakor kedaj; in gotovo računam veliko na vas, ako hočem od vaše ljubezni nekaj zahtevati.

Ona obmolkne, a on je ne vpraša. Srce mu je bilo zmoteno in polno straha.

— Vi ste pač razumeli, nadaljuje ona, in mislim, da vam nij treba praviti, da se moja hči ne more za naji žrtovati. Ona ljubi svojega zaročenca, on ljubi njo. Pa ko bi se tudi ne ljubila, bi ta žrtev ne bila nič manj nemogoča. Uboga deklica naji je rešila za nekaj ur, in hvaležna jej morava biti

iz globočine srca, kajti treba nama je bilo tega časa, da sama sebe premagava in jej izkaževa enako vdanost. Dati jej morava nedolžnost in srečo nazaj. Edmond, moj sklep je storjen, vse bom povedala svojemu soprogu.

— Kako? vsklikne, opotekajoč se od vdarca, ki ga je vendar uže slutil. Gospé Destrade nij mogel verjeti.

— Povedala mu bom, da ste bili včeraj zavoljo mene tukaj, da se uže šest let ljubiva.

Malo časa se pomišlja. Njegovo pre-mišljevanje je bilo urno in jasno: Ker gos-poja Destrade neče z njim pobegniti, ker je bil Julijin dobrohotni čin tako osodepolno nehasljiv, nij bilo njunemu položaju drugega izhoda, nego kar je Viktorina zaznamila. Akopram je bil tako grozovit, treba ga je bilo izvoliti. Pa si namáh domisli, da lahko usmrti gospoda Destrade, in tako reši svojo metrêso; ako pa se jej odpove, da bode nje-gova napaka imela najhujše nasledke.

— Dobro, reče končno. Gospod Destrade

in jaz poravnava to stvar. Jaz sem pripravljen.

— Ne, Edmond, vi se motite. Ali mislite, da hočem dvoboj med vami pa med njim? Ah, dragi moj! kaka ženska bi pač morala biti! Nekaj drugega vas prosim, nekaj drugega mi privolite. Vi odidete; in ko vas ne bo več tukaj, povem jaz soprogu resnico. Vi pa zapustite še denes Francosko, idite daleč. Tako boste za gospoda Destrade nehali živeti.

— Da bi ubežal gospodu Destrade in se odtegnil njegovemu maščevanju! Gospá, to je preveč, kar terjate od mene; to je nečastno, kar vi zahtevate.

— Kaj pa jaz, reče ona. Ali ne bom i jaz onečeščena? —

Izgovorila je te besede na tak priprost in žalosten način, da so bile lahko najvišji dokaz, kako resna ji je bila prošnja. A ko pogleda Edmonda, ki je molčal in temán obraz imel, razume, da je možu čast bolj mari, nego ženski. Tam, kjer najde ona svojo moč

v skoraj veličastnej resignaciji, tam se možu upira kri in celo bitje, in nij mu drugega mar, kakor da bi življenje žrtvoval za čast.

Potem ga prime za roke, in se mu zmuzne na kolena.

— Edmond, mu pravi, moj najljubši Edmond, ali ne vidiš, da mora tako biti? Ali ne vidiš, da ne morem prenašati misli o tvojej smrti, in da bi me njegova na vso moč grizla, in me povsodi z grozo navdajala? Ali bi mi Julijeta, ki očeta tako ljubi, kedaj odpustila? Ali bi ne bila v resnici jaz mrtva? Ah, Edmond, tebe prosim, tebe, ki me nijsi nikdar prevaril, kajti imel boš usmiljenje z mojo slabostjo in z mojimi solzami. Pa saj nij to vse; ta odsočnost, ki ti jo nalagam, ki jo prosim od tvoje dobrosti, od tvoje nežnosti, od tvoje velikodušnosti proti mojej hčeri in proti meni, ta odsočnost ne bo večna. Čas stori svoje delo, prinaša soboj pomirjenje in pozabljenje. Jaz bom budela. Prišla bo ura, da se ne bo za-me bilo; ko bom soproga, ki bo živela zaničevana v temoti.

Ta dan boš ti svoboden, in, ker boš zdaj toliko trpel, te takrat ne bo nihče žalil; imel boš svojo nekdanjo ljubico, svojo vedno prijateljico, ki te bo ponižno blažila, kakor te zdaj goreče ljubi.

— Tedaj reče on, boste proti boju, ki si ga kličete zoper sé; premagali boste sprogovo togoto sè služnostjo in klečeplazenjem; vi si boste zagotovili sedež na tem domačem ognjišči, odkoder zapodiva upanje in ljubezen; navadili se boste živeti brez mene, daleč od mene, in za tako dolgo, da se ne bodeva morda več videla.

— Storila bom vse to, Edmond, kajti to je edina pokora za veliko pregreho, edina, ki zamore od onih, ki so nedolžni, odvrniti nesrečo, ki se upira vsakemu zdravilu.

— Potem nemam ničesa več reči, Viktorina; poslušam vas. Jaz nemam pravice, razpolagati z vami, ako sami nečete. Bog vas obvaruj! Objemite me, jaz grem.

Edmond razprostrè roke, ona mu pade va-nje, in tako ostaneta dolgo. Vsi občutki,

ki sta jih kedaj imela, so se zedinili v tem trenutku. Krepko se poljubita.

— Ah, reče Edmond, srce mi je počilo, pustite me iti. Ničesa nemam več opraviti niti pri vas, niti na tej zemlji. Blažil bi onega, ki bi mi vzel življenje.

Ko je odšel, se gospa Destrade zatopi v največjo žalost. Preteklost se ji nij zdela več, kakor prazne sanje. Kar je imela odkriti soprogu, se ji je zdelo samo naravna doslednost, za njeno nesrečo skoraj lahka. Gledala je uro, in mašinalno šla za kazalcem. Hotela je, da bi Edmond imel čas oddaljiti se. Bil je uže predaleč, da bi ga gospod Destrade dohitel. Ipak ga je spremljala s svojimi mislimi. Zapustil je park, prišel na veliko cesto, dospel do štacije. Nazadnje je šel po tem potu. Končno, ko se ji je zdelo, da je pravi trenotek prišel, pošlje svojega soproga prosit, naj pride k njej.

Gospod Destrade je imel resnoben obraz, ki je izražal sum.

— Vi ste me pozvali, deje soprogi.

— Da, odgovori ona.

— Čudno se nam zdi, da gospod Larcey nij prišel.

— Prišel je, reče hladno, pa je uže odšel.

— Pa ne, da bi se bil meni pokazal, in tudi vi mi nijste povedali, kaj to pomeni?

— Gospod Larcey ne more vzeti Julijete.

— O! zakaj ne?

— Ker vaša hči nij ničesa zakrivila, nego jaz.

— Vi! zaradi vas je bil ta človek tukaj. Kaj pa je imela hči zraven oprávití?

— Pritekla je, ko ste vi vstopili. Hotela je mene in njega rešiti. To se nij dalo. Zato vam zdaj objavljam resnico.

— Tako, reče osornim glasom, gospod Larcey je vaš ljubimec! Ona ne odgovori, nego povesi glavo.

— Ah! malovredna ženska! zakriči gospod Destrade, ter stegne roko, strašno žugajoč. Viktorina je pričakovala vdarca. Zdelo se ji je, da bi bila srečna, ko bi jo soprog v svojeji jezi uničil.

Gospod Destrade je ne vdari. Nezmerna togota mu je vzela vso moč in ga vrgla na stol. V enej sekundi je videl vse svoje življenje, to žensko, ki jo je ljubil, katerej je bil hranil vso ljubezen, ne domišljaje si, da je njegova soproga ena tistih, ki so v oblasti nezdravih strastij, ki tavajo po temotnej slasti prešestva. Vedno se mu je zdela čista, nedolžna, odkritosrčna. Svojej hčeri je dajala zdravo odgojo. V njegovej navzočnosti jo je ljubkalá. Nikdar jej nij videl na obrazu sence kakega dvoma ali kakega grizenja. Kako ji je vse zaupal! Oná pa ga je izdala. Sama mu je to povedala. Drugega mu nij ostalo, kakor pozabiti jo, ali pa jo kazniti. A soproga se ne da tako lahko izpoditi iz srca. Gospod Destrade je mislil na kazen, in ta bi morala takova biti, da bi bil ljubimec njegove soproge za vedno odstranjen.

Gospa Destrade, gledaje vedno v tla, mu reče: — Usmrtite me, tepite me, zapodite me. Jaz se ne vrnem več. Nikdar več ne boste slišali o meni govoriti.

— Usmrtil bom najprvo vašega ljubimca, reče on.

— Kakor se vam rači, mrmra ona.

Gospod Destrade gre žugajoč proti durim. Toda te se odmah odpro: Emil Desorge se prikaže, bled, razburjen, spremljan od opotekajoče se Julije.

Viktorina povzdigne glavo, ter ju gleda zmešanim očesom. Gospod Destrade obstoji.

— Gospod, reče Emil, jaz sem imel ravnokar dvoboj z gospodom Larcey. Usmrtil sem ga.

— Ah! vsklikne gospod Destrade, vzeli ste mi osveto.

— Jaz sem zaročenec gospodičine hčere, jaz bom njen soprog. Moja dolžnost je bila, maščevati se nad človekom, ki je hotel tako žrtvo, a ki je nij dobil.

— Kako se je to zgodilo? Kje ste srečali gospoda Larcey, ki si mi nij upal priti pred obličje, ki je pobegnil iz moje hiše.

— Ko je šel od vas, naletim na-nj, ter ga pozovem na dvoboj. Dobila sva orožje,

in dva mimogredoča človeka sta nama bila sekundanta.

Gospa Destrade nij mogla stati več po konci, nego je pala v fautenil. Julija jo je oblivala sè svojimi solzami, ter ji po tihem rekla: Ah, mati! odpusti mi, jaz nijsem mogla Emila doteči.

— V resnici pa še ne morem reči, da sem ga jaz usmrtil, nadaljuje Emil, kajti kakor oslepljen človek, ki išče smrti, mi je planil na moj meč, da sem ga prodrł.

— Pravica je zmagala, reče gospod Destrade.

— Ubogi Edmond, reče gospa Destrade tako slabim glasom, da jo je komaj Julija slišala, ki je objemala svojo mater, — ubogi Edmond; pa saj mi je rekel, da mu nij več živeti.

— Malo časa je vse tiho. Gospoja Destrade, akopram v največjo žalost zatopljena, je hvalila boga za Edmondov samoumor. Gospod Desorge je samo držal meč, s katerim se je nesrečnež usmrtil. Julija je

mislila, da mož, ki ima postati njen soprog, v materinih očeh nij morilec. Nesreča in osoda ste, bolj kakor jeza in osveta, presekali ta sramotni vozal. Gospod Destrade, ves zamišljen, je smatral Edmondov umor za dovoljno zadostenje, in nij se mu zdelo pametno, da bi Emilu pripovedoval dogodbo, ki bi mu vzela zaupanje do njegove hčere; dosta mu je bilo, da se mu je kot soprogu čast rešila. Zakaj bi bil tedaj trgal zagrijnalo, pred katerim se je tresel. Emil, ves boječ, je čakal, da bi se srca umirila.

— Gospod, reče končno, prosil sem vas za roko vaše hčere. Tudi zdaj vam izrekam taisto prošnjo.

— Vaša je, reče gospod Destrade globokim ginenjem. Zahvaljujem se vam, in spominjal se vas bom. A popred je treba, da se vihar tega umora pomiri, da se bo svetu zdelo, da ste se z gospodom Larcey za čisto slučajen povod bili. Jaz in Julija greva popotovat. Kadar se vrneva, bo poroka.

Emil objame jokajočo Julijo, ter si jo pritisne k srcu. Potem stisne vesel gospodu Destrade roko, se nagne k gospe Destrade, ter odide.

— Kaj pa čem jaz početi? vpraša Viktorina.

— Midva odideva brez vas. Pojdite vi k svojej materi.

— Saj res, vzdihne Viktorina; jaz imam še mater, ah, nikogar družega, nego mater.

Gospod Destrade je odšel. Julijeta se naslone na mater. — Ali nemaš tudi hčere? jo tolaži. Ali se ne vrnem? Ali ne bom pri tebi, da te bom ljubkala in tolažila?

Viktorina jo dolgo in milo gleda. Vzdihljej jej napne prsi, solze se jej začno takalati po lici. Nikoli se nij še tako lahko jokala. Gotovo je mislila iti v prognanstvo in zapuščenje solze točit za moža, ki ga je tako ljubila.

K o n e c .

Cerkev in država v Ameriki.

Francoski spisal E. Laboulaye. Poslovenil Dav. Hostnik.

Nekatere ideje stopijo v svet, stresajo duhove, končno pa premagajo predsodke, ki se jim protistavljajo, in predrugačijo družbi obličje. Religijozna svoboda je ena onih resnic, ki prekoračujejo poprek vse overe. V sedemnajstem veku se je bojzljivo prikazala pod imenom „tolerance“; v osemnajstem se je imenovala svoboda vesti, dandenes se zove ločenje cerkve od države. Pod temi raznimi naslovi so oni, ki so jih branili, težili po taistem cilji: osvoboditi vest in sekularizirati državo. Dosta je uzrokov, da se opravičijo novi koraki, ki jih religijozna svoboda dandenes dela. A svetu, kateremu teorija mrzi, in ki se pred vsem neznanim tresejo, bode morebiti najboljši dokaz izgled velike dežele: po potu, po katerem so [milijoni ljudij

našli mir in srečo, je gotovo varno hoditi. Zato menimo, da naši čitatelji ne bodo brez zanimanja brali obravnavanje religioznega položaja Zedinjenih držav; videli bodo, da si je tam z ločenjem dveh oblastij država veliko pridobila, cerkev pa ničesa izgubila.

I.

Odkar Konstantin, poprijemši se nove moči, ki ga je dovedla k mogočnosti, nij vedel storiti nič boljšega, nego upeljati krščanstvo v cesarske palače in postati ob enem veliki duhovnik paganski in pravi pravcati škof katoličanov, bilo je zedinjenje cerkve z državo postava vsem krščanskim narodom. Religija in politika ste se utemeljili skupaj; herezija je postala zločin. Vladar je ortodoksiji v porabo dal vojake in glavoseke.

Resultat te zveze nij bil ugoden niti civilizaciji, niti državi, niti religiji. Ako se podložnikom naloži versko vodilo, nij dosta, da se kot grešniki kaznujejo oni, ki se za oficijelno sinodo ne menijo, treba je še za-

braniti zlo, s tem, da se „kriva vera“ ali herezija takoj v kali zaduši; z drugimi besedami: da nobena stvar vesti ne moti, treba si je v oblast dobiti vednosti in zatreti mišljenje. Gospodarjenje cerkve, ki je za vedno ustanovljena, je imelo vedno ta uspeh, da je oviralo in manjšalo duha preiskavanja in s tem slabilo narodni genij, — priča temu rapidno nagnenje Španjske in Italijanske v sedemnajstem veku, med tem, ko so se dežele, v katerih je prevladovala herezija, dvignile na prvo mesto, kakor n. pr. Anglija in Holandija. Ortodoksija ne more nadomestiti svobode.

Ali ima država kaj od te zveze? Nič. Vsikdar se cerkev vdeležuje vladanja, hoče vladati nad državo in ravnati z njo, kakor bi bila država cerkvi podložna. Ne zado- stuje jej nakladati svoje dogme in svoje po- stave, ona hoče še prvo besedo imeti pri naredbah, ki zanimajo vest, bolj ali menj naravnost. Poroka, pogreb, ves civilni stan je njen — po kreposti zakramenta; šola je

njena, da vzreja v njej duše k pobožnosti; čez novinarstvo hoče tudi gospodariti, češ, da je ono zibelj razkolništva. —

Je-li cerkev kaj pridobila od te zveze, ki jo hočejo zdaj nekateri katoličani, ki so bolj goreči, nego previdni, zopet skleniti? Prinesla ji je bogatstvo in mogočnost, dva uzroka korupcije; zoper sebe pa je vzburila vsako nepokojno vest, vsakega neodvisnega duha. Vstvarila se je oficijelna ortodoksija, religija je postala gizdava formalnost, plašč, v kateri se je življenje zavilo. V katoliških deželah je ljudstvo najmanj religijozno; ateizem je postal burna protestacija proti gospodarjenji vstanovljene cerkve. To se vidi v Italiji v šestnajstem, najbolj pa na Francoskem v osemnajstem veku. Po preklici nantskega edikta je povsodi vse obmolknilo, nič več nij bilo religijoznih diskusij; kaj si je krščanstvo pridobilo? Protestantov nij bilo več, a mesto njih so prišli filozofi z bojnim klicem: *écrasons l' infame!* t. j. osvobodimo se cerkve. Revolucija je delo mož, ki jih je

cerkev odgojila, ki pa niso za-njo drugega imeli, nego protivništvo.

Vpeljevaje reformacijo v svoje države Henrik VIII. in Elizabeta nijsta nikakor vedela priznati tudi svobode vesti; postava o sežiganji razkolnika (de haeretico comburendo) se je odpravila še le v letu 1677. Henrik VIII. in njegova hči sta le v lasten dobiček hotela konfiscirati papeževo veljavo, in zediniti v svojej roki versko in civilno oblast; a princip protestantizma nij bil dolgo ugoden temu despotičnemu podvzetju. Katolicizem je hierarhična družčina, katere vlado ima duhovenstvo; dogma, ki jo duhovni glavarji proglašajo, je postava te družčine, treba se ji je podvreči, če ne, si upornik. Protestantizem pa je po bistvu individuvelna religija; vsaka reformirana cerkev je občina enakih udov, ki vladajočega razreda ne pozna. Religijozna resnica pri protestantih nemá onega formelnega in postavnega značaja, ki ji ga daje katoliška cerkev. Ker je zápisana v svetem pismu,

ponuja se onim, ki jo iščejo, pod taistimi pogoji, kakor znanostna resnica, vsakdo jo dobi toliko, kolikor je odkrije in umeje. Ako se smatra različenost prepričanj za doslednost iz različenosti duhov, ne more se priznavati ta učenostna intoleranca, ki tako lahko pelje do civilne intolerance. Cerkve, kljubu svojim različenostim, obnašajo se druga proti drugej kakor sestre, da so si le v nekaterih bistvenih točkah edine. Nij se tedaj čuditi, ako je Angleška do tolerance drugovercev dospela že koncem sedemnajstega veka. Res je, da so se iz te svobode izključevali oni, ki se zovejo papisti, kajti nij se jih hotelo priznati za kristijane. To je nedoslednost, ki razlaga, a ne opravičuje, politiko Italije, Španjske in Francoske, tikoma reformirancev.

Holandska je šla na potu tolerance pred Angleško. To je uzrok upljiva in velikosti te male dežele v sedemnajstem in osemnajstem veku. Holandska je bila domovina pregnancev, zemlja svobode. Leta

1646, ko je Styvesant, načelnik novega Amsterdama, zdaj New-Yorka, preganjal predikante, ki niso bili v soglasji sè sinodo v Dordrechtu, in pregnal kvekarje, ki so se mu s tem zagrešili, da so religijozno svobodo pridigovali, se amsterdamski uradi niso obotavljali, nego ga takoj grajali. Pisali so Styvesantu sledeče lepe besede: „Dokler se ljudje mirno vedejo, mora se jim vestna svoboda pustiti. Taka so bila načela, po katerih so se ravnali amsterdamski uradi, in ki so previdna in človekoljubna; za to so tlačeni in prognani iz vseh dežel pri nas našli zavetje v svoji nesreči. Hodite po teh potih, žéli boste blagoslov.“ Kar je Holandska izjavljala, nij bilo drugega, nego toleranca; trebalo je več, nego enega stoletja, da se je odtodi prišlo do svobode, a ta plemenita ideja nij pognala svojih kali na starem svetu.

Znano je, da so šli zaradi preganjanja in zmešnjav na angleški zemlji disidenti vsake bārve v severno Ameriko, da bi tam boga v miru, po svoje molili. Med tem, ko je Ludo-

vik XIV. s kraljevo slepoto, ki je Francoski toliko škodovala, reformirance s francoske zemlje zapodil, in jim niti dovolil, da bi se v Luiziani naselili, zaprla je Angleška, bolj modra in bolj politična, oči nad temi razkolniki, ki so nesli v puščavo naredbe in jezik materine dežele. Njeno kupčijstvo in njena moč je imela od kolonij dobiček; Angleška je bila iz interesa liberalna.

Leta 1620 so se prvi izseljenci, bežaje pred besnostjo ánglikanskih škofov, naselili v deželi, ki ima dandenes ime Nove Anglije. Ti dobrovoljni prognanci so bili independenti, nonkonformisti, to je, najbolj strogi izmed onih puritanov, katere poznamo iz Walter Scottovih romanov. Kdo, kdor je njegove romane bral, se ne domišlja še zdaj one črnooblečene osebe, onega nepremakljivega sektirarja, smešnega formalista, ki je obesil mačko v pondeljek, zato, ker je v nedeljo miši lovila?

Naj si bode strogost vere in natančnost življenja pri puritanih še taka, ipak niso ti

puritani nič manj bili razsvitljeni duhovi in v politiki dosta dalje, kakor oni, ki so jih zapodili. Republikanci iz celega srca — kajti zoprno jim je bilo gospodarjenje duhovenstva, katero jih je proganjalo, in plemenitašev, ki so jih zapustili — vsadili so v nehvaležna tla svoje nove domovine ona demokratična načela, ki so imela poroditi razglašenje neodvisnosti in vlado zedinjenih držav.

Vendar niso ti puritanci prvi ustanovili vestne svobode. Zapuščaje domovinska tla bežali so pred anglikansko cerkvijo. Nij se jim zdelo odpreti kolonijo preganjalcem, ki so jih zavidali celo za mir v prognanstvu. Masahusec je postal, kakor Geneva, krščanska republika, v kateri je z državo zedinjena cerkev odvracala vse, kar bi moglo trgati edinost v veri ali vladi. Amerikanski puritanci niso bili nič manj intolerantni, kakor evropski katoliki, vendar pa so se od njih razlikovali v tem, da je bila njihova cerkev lajična in demokratična, in je bilo videti, da

bode enkrat državljani močnejši, nego verni, in da se bo politična svoboda raztezala čez versko svobodo.

Čast, da je razglasil svobodo vesti, ima lord Baltimore, ki je utemeljil marylandsko kolonijo, dalje „kvekar“ Viljem Penn, ki je ustvaril Pensilvanijo, pred njima pa bolj nepoznani Roger Williams, ki je vsakojakim vernim odprl novo kolonijo Rhode-Island. Od leta 1635 si je Roger Williams prizadeval pomiriti one, ki jih je bilo groza videti, da je država ločena od cerkve; vpilo se je nad njim, da vodi družbo v paganstvo, ali, kar nij bilo nič menj ostudno, da jo tira nazaj v roke fanatičnemu katoličanstvu; pobožni mož je odgovoril z izgledom, ki svoje resnice nij še izgubil: „Na morji, je dejal, je veliko ladij, in na teh ladijah je na tisuče ljudij, ki vsi za taisto srečo tekajo. Večkrat se prigodi, da so na taistej ladiji papisti zmešani s protestanti, židovi s Turki. Svoboda vesti, za katero se jaz borim, terja dvoje stvari: prvič: da se oni, ki nima jo taiste vere, ka-

kor ladijini pop, ne silijo biti pri njegovem svetem opravilu; drugič, da se jim ne brani izvrševati svojega verskega kulta, ako imajo sredstva k temu.

Ali bo ta svoboda overala kapitana voditi svojo ladijo in vzdržavati pravico, mir, in slogo med potniki in brodniki? In če eden brodnik ne stori svoje dolžnosti, ali če potnik ne bo plačal potnine, ako bo kak porednež organizoval upor, ali pridigoval, da nij treba ni častnika, ni kapitana, ni poveljnika, ni povelja ni kazni, ker so si vsi ljudje v Kristusu enaki, ali ne bo imel kapitan oblasti protistaviti se temu prestopanju, in ga kaznovati, kakor zasluži? Ta ladija, je dostavil Roger Williams, je podoba družbe in cerkve.“ Govoril je prav; a leta 1635 so ga razklicavali za brezbožnika, in bržkone bi tudi dandenes v več ko enej deželi, ki se baha s čistostjo in starostjo svoje vere, one, ki bi enako učili, proglašali za krivoverne in nevarne ljudi. Se vé, kam pa bi prišel svet, ako bi se ne dalo več tožiti, in

ako bi bilo treba, tudi daviti se v imenu vere, ki uči mir in ljubezen?

Roger Williamsove, Pennove in lord Baltimorove ideje pa so bile predaleč od tedanjih predsodkov, da bi mogle trijumfovati. Tudi je bila z malimi izjemami edinost cerkve in država skupna postava angleškim kolonijam do osvobojevalne vojne. Odtod se je počasi dospelo do tolerance drugovercev, izvzemši katoličane, a ta toleranca je bila bolj dobrovoljna, nego zapovedana, zato pa ne obširna. V vsakej provinciji je bila cerkev, katero so vsi prebivalci, brez razločka vere, morali vzdržavati. Ta davek se je v imenu javnega reda opravičeval. Ako versko učenje, se je reklo, že ne reši duš, vsaj zločinstvo zabranjuje. V New-Yorku in v južnih državah bila je anglikanska cerkev uradna naprava; v Novej Angliji je bila to kongregacionalna cerkev. Vsak teh kultov je svojo supremacijo (višjo oblast) s kaznovanjem branil. Disidenti so morali spoštovati postavno ortodoksijo. Leta 1774, dve leti pred pro-

glašenjem neodvisnosti, se je šest udov baptistovske cerkve v Virginiji zaprlo, ker so objavili svoje religijozno mnenje. Gibanje, katero je ta kazen prouzročila, je bilo znamenje, da so se duhovi spremenili. Doba svobode se je bližala.

Upor, ki je osvobodil kolonije, pospešil je željeno reformo. V južnih državah je anglikanska cerkev svojo popularnost zelo izgubila; ona je namreč krivično delala, da je hotela Ameriko z Angleško zediniti, premda je bila vsaka politična vez že raztrgana. Jefferson je porabil to priložnost in uvel v Virginijo popolno versko svobodo. Postava, katero je bil predlagal, in katero je Madison z velikim talentom vzdrževal, se je razglasila 16. decembra 1785. To je datum, kateri bi povestnica smela bolj skrbno ohraniti, kakor od onih vojsk, ki za soboj niso drugega pustile, nego spomin uničene pravice in grozo prolite krvi. — Ta postava je določevala, da se ne sme nihče siliti, da bi

se ravnal ali da bi ostal pri kakoršnej koli veri, da se zaradi vere ne sme nikomur nemir ali škoda niti na osobini niti na blagu delati, da ima končno vsakdo pravico spoznavati in z dokazi zagovarjati svoje religijozno mišljenje, da se zaradi tega ne manjša, ne večja in ne upljiva njegova civilna veljavnost. Na videz nij nič bolj priprostega, kot ta postava; v temelji pa je ona popolna sekularizacija države in družbe.

Jeffersonova reforma je zadevala samo Virginijo; a kmalu se je cela Amerika izrekla za to velikansko načelo. Leta 1787, ko se je naredila federalna konstitucija, popraševalo se je, imajo-li Zedinjene države oficijelno cerkev? Odgovor nij mogel biti dvomljiv. Postavodajalci so poznali povestnico starega sveta, njihovi očetje so bili žrtve intolerance; sploh pa, ali se je moglo kaj drugega kakor svoboda ustanoviti v konfederaciji, ki je obstajala iz najbolj različnih sekt? Določilo se je tedaj pri pr-

vem izboljšanji konstitucije, da zbor ne more niti ustanoviti državljanske cerkve, niti prepovedati svobodnega izvrševanja katere koli vere; v enem članku pa se je že prej spoznalo, da se, ako se hoče imeti veljavo v javnosti, nij treba zato prištevati h kakemu pripoznanemu kultu. Ta določba, ki je omejevala zborovo pravico, je zádevala le konfederacijo: spoštovalo se je posamezno pravo vsake države; a kadar je verska svoboda v središče postavljena, gotovo tudi skrajnosti pridobi. Vendar pa to nij bilo delo enega dne; petdeset let je trebalo, da se je ta miroljubni obračaj dovršil. Leta 1834 še le je Masahuzec, razrušivši dvestoletno politiko, vzdržanje cerkev vernim zapovedal. To izboljšanje je votiralo naravnost ljudstvo v večini 32.000 glasov proti 3.000, — in gotovo, če je v kakej deželi vera v časti, je v Masahuzecu.

Dandenes je to načelo sploh pripoznano. V sedem in tridesetih državah in teritorijih, ki se raztezajo od atlantičnega do tihega

morja, je religiozna svoboda popolna in ker nij več oficijelne cerkve, tudi besedi disidencije in toleranca nemati njenega pomena več. Vse konstitucije posameznih držav so si podobne; vsaka začne s tem, da časti boga, in vsaka izjavlja, kakor masahuzecka konstitucija, da javno bogočeščenje, učenje pobožnosti, religije in morale pospešujejo srečo in blagostanje vsakega naroda in varujejo republikansko vlado; a v obče postavodatelj dostavlja, da dolžnost, ki jo imamo izpolnovati proti našemu stvarniku, more voditi le pamet in prepričanje, ne pa sila in krutost. Tako govori virginijska konstitucija. Kar se tiče elementov, ki sestavljajo religiozno svobodo, izraženi so precizno v konstituciji New-Jersey-a leta 1844:

„Nikomur se ne sme uropati neprecenljivi privilegij, moliti vsemogočnega boga na način, ki najbolj ugaja njegovej vesti. Nihče, pod nobenim pogojem, se ne sme siliti, da bi bil navzoč pri religioznem opravili, ki je proti njegovej veri ali razsodbi. Nihče nij

zavezan plačevati desetino, davke, ali kake drugačne denarje za zidanje ali popravljanje kake cerkve, ali za vzdržavanje duhovnika kake vere, ki se mu ne zdi dobra, ali h kateri ne pripada. Nobena cerkev nema večje veljave od druge. Naj se pri dopuščanju k javnej službi ne terja spričalo (test), in nihče se ne more motiti pri uživanju svojih civilnih pravic zaradi svojih verskih načel.“

Z eno besedo, državne vere nij; vsakdo moli boga, kakor se mu prav zdi, in podpira dohodke one cerkve, katero ima za svojo. Svoboda je popolna; država se ne meša v svete reči, nego je samo porok, da sme državljani svobodno in mirno izvrševati ono vero, ki si jo je izvolil.

Gledimo zdaj, kak je položaj države, kak oni, ki ga imajo cerkve, in kake so razmere, ki neobhodno potrebno obstajajo med cerkvijo in državo.

II.

Ako se govori, da je v Ameriki cerkev od države popolno ločena, je dosta ljudi,

ki protestujejo zoper tako pošast. Država brez boga! brezbožne postave! to je grozovitna reč, ki vznemirja pobožne duše starega sveta. Prav za prav so pa to le besede. Država (jaz mislim pod to besedo skupino javnih močij, ki nad kako družčino vladajo) je le moralična oseba, ne pa individuum; ona nema duše, da bi jej bilo treba rešiti jo; tedaj tudi vere nema, in je ne more imeti. Državo dolžiti brezbožnosti in brezverstva, se pravi očitati jej, da vladajočih močij ne da enej ali več cerkvam v službo; dokazati pa se mora, da je ta državna brezoblastnost veri škodljiva. A tega ne stori nikdo; ti pobožnjaki rajši krivice iščejo, nego uzroke. Od druge strani se pravi, da se z ločenjem države od cerkve da cerkvi neomejen upljiv in da je javni moči orožje vzeto. To je zmota; Amerikanci niso mističen narod, in kar se vladanja tiče, bi nas Evropece lahko učili.

Takoj ko so se ljudje zedinili, naj se je že to zgodilo na kakej ladiji, ali na ka-

kem osamljenem otoku, stopili so v razmere drug k drugemu; rodile so se dosledno pravice in dolžnosti, morala in postava, — in to še bolj po pravici, če je društvo sestavljeno iz družin, ki so vstanovljene na tleh vsesкупne domovine. Misliti se mora, da ima ta družba kake ideje o pravu in pravičnosti; te ideje ustvarjajo javno moralo, katero mora vsakdo spoštovati. Ta morala mora skrbeti za obstanek in držanje družčine: individualno vest le malo zadeva, kajti okorna in nedovršena je; a naj bo kakoršna hoče, vendar zadostuje, kajti ona daje državi pravico, brani se proti prestopkom, proti neredu in celo proti zločinu, ki bi se hotel skrivati v plašč religije ali vere. V Zedinjenih državah, in ne samo v Evropi, bi se ne trpelo, da bi se soproga sežgala na grmadi svojega moža, ali da bi se davili otroci zato, da bi se kak nov Moloh pomiril. Religiozna svoboda ima družbinsko pravo za svojo mejo.

V Velikej Britaniji sodniki ošabno re-

kajo, da je krščanstvo navada na Angleškem; v Ameriki se ne hodi tako daleč, ne, še juridično se je nasprotno določilo, ko se je uporabljevalo veliko volilo gospoda Girarda, katero je zapustil filadelfijskemu mestu za ustanovljenje sirotišča, kjer bi se podučevala edina morala in kamor bi se ne dalo stopiti nijnemu duhovniku nijene vere. Pa zato nij nič menj resnično, da je ameriška družba navdana s krščanskim duhom, in da je njena morala ona, ki jo evangelij uči. To so dosta jasno vidi v postavah o ženitvi.

V Zedinjenih državah, kakor v Evropi, se pozna edino le enoženstvo (monogamija); prešestvo in mnogoženstvo se smatra za zločin. Ločitev cerkve od države nij premenila niti postavodajstva niti idej. Ne samo z religioznega stališča je enoženstvo čestivredno, nego iz družbinskih interesov. Stalnost družin in posestev, odgoja otrok, napredek civilizacije — vse to se s poligamijo ne strinja. Saj to jasno vidimo pri Arab-

ljanih. V Zedinjenih državah si tedaj nihče ne dela ozke vesti zaradi odbacivanja Mormonov, ne pozna se sekta proste ljubezni (the free lovers). A rekli bodo logiki, da to nij več verska svoboda. Muzulmani in judje se smejo odpovedati patrijarhaličnemu življenju, ker njihov blagor nij odvisen od njega; Mormoni pa iz poligamije delajo bistven akt v svojej religiji. Tukaj se družba le brani, ona Mormonom ne naklada nijene vere, nijenih ceremonij, sploh ničesa, s čemur so rimski cesarji prve kristijane mučili, ona ne suje Mormonov v nasprotivno cerkev, kakor je postavim Ludvik XIV. s protestanti ravnal; družba v Ameriki je popolno zadovoljna sè svojo neodvisnostjo, ona se mora biti za svoj obstanek. Svobodno vsaka sekta sme sanjariti ali noreti kolikor če, samo sočlovekom naj ne dela krivice. Država je ravno tako od boga, kakor cerkev, njiju dolžnost je spoštovati se medsobojno.

A kako organizirati tako cerkev, ki bi bila popolno svobodna, ki pa bi se zaradi

tega ne odtegnila zakonitemu državinemu nadzorovanji. To je glavni problém, kateri so Amerikanci častno rešili.

V Zedinjenih državah imajo cerkve dvojen značaj. Iz početka je kongregacija, ki se tudi župnija ali religiozna družina zove, sestavljena iz vseh oseb, ki plačujejo verske stroške; potem je tako imenovana cerkev (church), bolj omejena skupina, obstoječa iz komunikantov. Država pozna samo kongregacijo, katero sestavlja v korporacijo, ki je civilna skupina; cerkve (church) ne pozna, ker je čisto duhovna stvar. Pastor je ob enem duhovnik korporacije, katera mu daje oblast pridigovati, krščeovati, poročati, pokopavati, in svojo čedo duhovno voditi. On je, da se rabi posvečeni izraz, *pastor of the church and minister of the people*.

Tako je to razločevanje, s katerim so navdani stari kolonijalni običaji, in v katerem so Amerikanci našli sredstvo, zavarovati cerkev tako, da nij treba žrtvovati državne

nadoblasti. Ako se imajo voliti škofje ali pastori, ako se ima ustanoviti kaka škofija, ako je govorjenje o verskem nauku, o disciplini, o razkolništvu, o krivoverstvu, o cerkvenem pravu, celo o ekskomunikaciji, oglasi se cerkev, državi to nij nič mar. Ona nema niti jus majestaticum circa sacra, niti placetovega prava, niti ugovora pri zlorabljenji, niti nobene onih nedoločljivih prerogativ, ki so toliko stoletij pogubljale cerkev in državo. Vest nij v njenej oblasti, ona nema soditi med vernimi in med pastorem. Leta 1870 je altonski škof v illinoiski državi za eno leto preklel faro grofije Saint-Clair, ker so kljubu baltimorskemu koncilu in kljubu župnikovemu branjenju v nedeljo odprli bazar, ter dali koncert, katerega čisti donesek so namenili cerkvenemu fondu. Celo leto biti brez maše, brez krsta, brez poroke, brez dovoljenja na blagoslovljenem pokopališči pokopavati, kak šum bi bilo to pri nas napravilo! Koliko izvrstnih katoličanov bi bilo posvetno roko klicalo na pomoč. V ze-

dinjenih državah škofovej pravici nij nihče ugovarjal; bil je navedeni slučaj disciplinarno vprašanje, ki je mogel zanimati nekaj katoličanov, a ki državne avtoritete nij čisto nič brigal.

Država torej cerkve ne pozna. Zánjo eksistira le kongregacija, to je, civilna korporacija. Le takrat so svetni sodniki kompetentni, kadar so kaki prepiri o lasti ali materijalnih interesih asocijacije. Včasi se lahko primeri, da ima to delo religiozen značaj. Ako se postavim korporacija deli, in se sovražne stranke prepirajo o svetišču, treba je, da sodniki odločijo, katera cerkev je prava; a v tem slučaju je temelj pravde civilen: ne določuje se namreč dogma, nego pravica; ko bi se na primer akcijonarji kakega kluba ali kake železnice prepirali, treba bi bilo prav tako pregledati statute, da bi se določilo, katero društvo je postavno. Dve imenitni pravdi bosti pokazali, kako se v zedinjenih državah ravna.

Leta 1820 si je kongregacija v Dedhamu,

v Masahuzecu, izvolila za pastorja unitar-skega duhovnika. Dve tretjini vernih sti sestavljali cerkev (church) in te dve sti za usiljenca imeli duhovnika, ki je prišel napadati vero njihovih očetov, taječ boženstvo Jezu-Krista. Iz tega se je izcimila med pravo cerkvijo in med korporacijo pravda, ki se je izšla s pripoznanjem pastorja, ki ga je kongregacija imenovala. Ta določba je napravila velik hrup, in, da resnico govorimo, razlaga se le po čudnem značaju kongregacijske cerkve in po prevladanji mišljenja, ki je bolj demokratično, nego religijozno. Videlo se je prav, da se pripozna pravica, da si izvolijo duhovnika vsi oni, ki ga plačujejo.

Drugi izgled, bolj nov, se mi zdi principom bolj konformen, in religijoznej svobodi bolj ugoden. Leta 1869 se je zatožil doktor Eduard Cheney, voditelj Kristove anglikanske cerkve v Chicagi, pred cerkvenim dvorom, da se je predrznil izbacniti besedo pre-rojen iz krstne formule. Po obsodbi mu

prepové škof Whitehouse duhovna opravila in mu ustavi plačo. Kongregacija odloči, da bo obdržala svojega voditelja; gospod Cheney pozove škofa pred višji dvor države Illinois, da bi tam preklical kanonično določbo, katera je njegovo (Cheneyovo) državljansko pravo zatrla. Dobil je pravdo; toda najvišji državni dvor je obsodbo kasiral; izrekel je, da se vselej, kadar je posamezna cerkev in njen voditelj pod nadzorovanjem in kontrolo višjih cerkvenih oblastij, in kadar so udje splošne cerkve ali denominacije, katere simbol in disciplino so radovoljno sprejeli, udje, ki so zvesti ostali svojeji komunikaciji, za cerkev imajo, tudi če so ti verni v manjšini. Ne more se pripuščati večini, da bi zapustila komunijo in se podvrgla disciplinarni jurisdikciji, vzemši soboj cerkvena dobra; to bi bil čin slabe vere, ki bi ga nijen pravni dvor ne mogel odobravati. Kadar je govorjenje o disciplini, imajo cerkveni tribunali besedo; civilno pravo ima pri tem le eno nalogo, namreč, da cerkvenim tribunalom, ako treba,

daje pomoč in pomaga njihove odloke izvrševati. — Tej sodbi je pritrjevalo tudi javno mnenje.

Korporacija se sestavi s tem, da se imenuje število administratorjev (trustees), ki jo reprezentujejo; vsaka komunija po svoje voli, sploh pa sili postava, naj lajični živelj prevladuje. Drugače je to pri katolikih. Trustees vsake župnije so diecezanski škof, generalni vikarij, župnik in dva lajika, ki jih izvolijo prvi trije. A zahteva se v vsakej župniji, da kakor pri bankah ali zavarovalnih društvih, trustees vsako tretje leto grofu ali dvoru predlože istiniti stan premakljivega in nepremakljivega cerkvenega imetja in dohodkov. Ako je korporacija v šestih letih lena, se ji opravila vzamejo iz rok. Namen te naredbe je, opovreti, da nijena cerkev ne prestopi meje dohodkov ali temeljnih imetij, ki jih postava utrduje. Ta meja, ki je v vsakej državi različna, se drži sploh med 10.000 in 30.000 frankov; navadno pa postava določuje, koliko pre-

moženja sme kaka korporacija imeti. Tako postavim v Masahuzecu članek 32 statutov od leta 1860 določuje, da religiozne asocijacije ne smejo imeti premakljivega ali nepremakljivega blaga nad 100.000 dolarjev, ali 500.000 frankov.

Ali se te postave vedno izpolnujejo? Dovoljeno je o njih dvomiti, v Ameriki, kakor kje drugje. Govori se, da ima nadškof iz New-Yorka veliko premoženje v rokah, ki mu ga je ljubav vernih zložila; to premoženje, ki je le posvečen zaklad, preide po nadškofovej smrti njegovemu nasledniku v roke. To je prevarjenje postave, katero bi sodniki kaznovali, da bi je mogli dokazati. Tako se je leta 1862 oporoka nekega New-Yorčana, ki je vse svoje premoženje nadškofu Hughes, katoliški cerkvi v New-Yorku v porabo zapustil, kasirala. V očeh postave nij cerkve v New-Yorku, ona pozna le posamezne župnije.

V Zedinjenih državah, kakor v Evropi, so velike komunije, ki se raztezajo čez ves

teritorij. Episkopalci, metodisti, presbiterijanci, katoliki, to so univerzalne cerkve, med tem ko je pri baptistih in kongregacionalistih vsaka župnija neodvisna skupščina, ki je federativno sè svojimi sestrami z vezjo skupne religije spojena; a vse te cerkve ali denominacije so religiozna stvar, ki države nič ne briga. Država pozna le civilno asocijacijo, lokalno korporacijo. Ta korporacija ima dobra, ona pobira dóneske za kult, ona plačuje duhovnike, ona sama tedaj je postavi odgovorna.

III.

Ali religija zaradi te v dva dela razdeljene organizacije kaj trpi? Ali to razločenje cerkve (church) in korporacije cerkveni avktoriteti kaj škodi? Mi si upamo trditi, da nij v nijenej deželi religija tako mogočna, kakor v Zedinjenih državah. Zares, pri vseh narodih, kjer je cerkev z državo spojena, ima vlada, ki plačuje kult, nekako policijsko oblast čez vero. Treba mu vedeti, v kake

roke gredo njena plačila. Kar se tiče katolicizma, je ta točka velike važnosti, kakor bi to sodili po dogodjajih na Pruskem. Država more določiti, bodi si prav ali ne, da proglašanje nove dogme, kakor je óna o nezmotljivosti, spremeni razmere med cerkvijo in vlado, in da ne pripoznava za prave katoličane onih, ki k starej veri kaj pridevajo; kar do reformovancev, pitanje nij menj resno. Te vedne spremembe, ki so v bistvu protestantizma, so povod, da se toki v mišljenji predrugačujejo. To se vidi na Francoskem; tam je verska stranka, ki se zove pravoverno, premda je daleč od la rochellske izpoznave; druga se imenuje liberalna, in se razteza od unitarizma do mejnikov filozofije. Kar kristjane, ki nemajo taiste vere in ki se ne morejo porazumljati med soboj, vzdržuje pod enim istim imenom, v taistem svetišči, je denar, ki jim ga daje država. Vsaka teh, druga drugej sovražnih strank trdi, da ima enako pravico do svetišča, do plačevanja duhovnikov. Ker je vse tako razdeljeno, kaj

je storiti državi? Naložiti izpoznavo vere, ki jo je dekretovala večina kake sinode, ki morebiti nij cerkvina večina; delati mora država tako, kakor so delali bizantinski cesarji, in s tem se zaplete v brezštevne težave.

Simbol je religiozna stvar; država se ga ne sme dotekniti, in če mora stopiti sè svojega tira. Ali naj se župnije razdele, in se naredi toliko svetišč, kolikor je različnih sekt? To bi bilo bolj pametno; a to ne spada med državina posla. Država je le sredstvo, da se zadovoljijo oni ljudje, in da ima religija izdatno pokroviteljstvo; a spuščati se država ne sme na polzeča tla.

Tako je v Zedinjenih državah. Ker se nema ničesa pričakovati od države, in ker si vsak kristjan izbere in plača cerkev, ki reprezentuje njegova prepričanja, nij nijene težave z državo. Od tod tako blagostanje v Zedinjenih državah, ki mora le onim tuje biti, ki ne znajo misliti: od tod te cerkve, od države neodvisne, absolutne učiteljice svojega nauka, ki skrbno čujejo nad njegovo čistostjo. Vsaka

njih ima svojo versko izpoznavo in ne sprejemlje v svoje naročje drugih, kakor one, ki sprejmó verski kontrakt, ali z drugimi besedami, one ki se podvržejo dobrovoljno postavam kongregacije in sprejmo njen simbol. Več teh vernih je tako skrupuloznih, da se njihovi otroci akoravno se krstijo, birmajo in obhajajo, vendar ne smatrajo za cerkvene članove (church), za prave verne prej, da kot možje izpoznajo svojo osobno vero in dokažejo svojim vedenjem, da je njih srce v resnici v Kristu prerojeno.

Ta strogost pojasnuje, kako je to, da je veliko število kristjanov, ki so udje kongregacije in so navzočni pri službi božje, premda se ne udeležujejo dotične cerkve v pravem pomenu besede. To nam ob enem pojasnuje statistično, zelo zanimivo in malo poznano točko. V Zedinjenih državah, kakor drugod, šteje katoliška cerkev med svoje tiste, katere je ona krstila. Nasprotno se protestante smejo zvati le udje churcha, to je, redni komunikanti; tedaj ta številka ne podaje celega

števila komunijantov, ker ne obsega v sebi ni otrok, ni onih, ki še vere niso izpoznali. Ako se tedaj postavi 5 milijonov katoličanov 6 milijonom komunijantov nasproti, se ne sme misliti, da sti si te dve številki v navadnej razmeri, in da 6 milijonov komunijantov reprezentuje preko 15 milijonov vernih, ki so aktivni člani kongregacije, in petnajst drugih milijonov protestantov, ki so, kakor veliko število katoličanov, tudi navzočni pri službi božji, ki je pa ne plačujejo. To bodi povedano iz spoštovanja do resnice; nič menj gotovo pa nij, da je katoliška cerkev, ki se rekrutuje iz irskih in nemških izseljencev, dobila precej podlage v deželi, iz katere je bila tako dolgo pregnana, in v nekaterih mestih, postavimo v New-Yorku ima pomenljiv upliv. Ako ločenje religiji nij naredilo nijene krivice, morebiti je pa vsaj zmanjšalo kultove pripomočke? Naj fakta govoré. Da govorimo samo o katoličanih: število njihovih svetišč je v zadnjih dvajsetih letih postalo trikrat, cerkveno premoženje pa

šestkrat večje. Leta 1850 je bilo v Zedinjenih državah 1222 katoliških svetišč, ki so imele 10,000.000 dolarjev ali 21,750.000 gl.; leta 1870 je bilo 3806 svetišč, premoženja pa 60,000.000 dolarjev ali 130,500.000 gld. pomisli naj se, da premoženje katoliške cerkve znaša skoraj šesti del premoženja drugih cerkev, in da svetišča rimskega kulta znašajo šestnajsti del števila vseh drugoverskih svetišč. Drugi kulti imajo namreč v Zedinjenih državah 60.000 svetišč in 1800 milijonov dolarjev premoženja. Teško je verjeti, da je bila kaka vlada tako blagodušna; le vera more take čudeže delati.

Razen teh lastnin ima vsaka župnija dohodke od svojih vernih. Pri metodistih se pobirajo vsak teden, vsak mesec, ali vsake tri mesce po subskripciji denarji. Meni se zdi, da ravno tako tudi pri katoličanih. Pri protestantih so najbolj splošni viri denarnih pomočkov cerkvene klopi. Vsaka klop ima štiri do šest prostorov, ki sodržavajo po eno družino. Da se dobode denarjev za zidanje

kakega svetišča, priznajo se po javnem kupljenji te klopi sodnijskim potrjenjem. V New-Yorku, kjer je vse zelo drago, se ne zgodi redkokrat, da se plača 5000 do 15000 frankov za tako klop, zraven pa še vsakoletno rento, ki včasih znaša 500 do 2000 dolarjev. V Evropi nikdo ne dvomi o žrtvah, ki jih verni z veseljem dadó za ono cerkev, katerej pripadajo. Thompson, ki je bil dolgo pastor Broadway Tabernacle churcha v New-Yorku, je poročal, da je to svetišče v petindvajsetih letih po pobiranji in po lokacijah klopij 400.000 dolarjev ali dva milijona frankov za zidanje in vzdržanje dobilo, ne štejoč skoraj enako svoto, s katero se je vzdržal bogoslovski seminar in notranje in vnanje misije. Plača pastorjeva se je povišala od 10.000 na 45.000 frankov. V Brooklynu, blizu New-Yorka ima pastor plymouthske cerkve, Beecher, brat slavne gospodičine Beecher-Stowe, tako popularnost, kot guvernir tako slavno ime, da se tam vsako leto klopi za neverjetno ceno dadó v najem. V letu 1872

so prinesle 300.000 frankov. Cerkev, ki šteje 3300 vernih, daje svojemu pastoru 100.000 frankov. To je brez dvoma izjema; navajamo tudi to svetišče le zaradi tega, ker je čudna prikazen, in ker kaže, kako daleč gre lahko gorečnost ali strast vernih.

Neprilичnost tega sistema je velika, kajti reveži nima jo prostora v svetišči, k večjemu če imajo posebno službo božjo, ob drugih urah. To se ne strinja z duhom enakosti, ki je duh krščanstva, in lahko se razumeje, da so katoličani, ki so zvesti tradicijam svoje cerkve, in metodisti, ki so izvrstno pobožni kristijani, zavrgli aristokratski običaj, kateri je v stari Angleški ukoreninjen. Hotel sem pokazati le nekaj: da za obstanek cerkve nij treba utikanja in pičlih plač države. V Ameriki pripadniki vsake vere zidajo potratljiva svetišča, ustanovljajo šole, kolegije, seminare, odpošiljajo misije, ki nosijo daleč evangelij, ali ki razsvitljujejo in tolažijo zapuščene reveže, ne da bi krščanska ljubezen onemogla. Svoboda vsemu zadostuje.

IV.

Velika zasluga amerikanske vlade, zasluga, ki bo osupnila posebno politike, ki so študirali zgodovino, je ta, da se v Zedinjenih državah ne pozna mešanih vprašanj, ki že toliko stoletij pravnike in kanoniste v obupanje spravljajo. V teoriji nij nič bolj pametnega, nego skupno uredovati vprašanja, ki zadevajo cerkev in državo ob enem: ustanovljenje novih škofij, izvoljenje škofov, plačevanje duhovnikov, poroke, šole, hospici, pogrebi, procesije, itd. V resnici pa nij bilo tukaj nikdar sporazumljenja, ker je cerkev državo, država pa cerkev iz odločenega pota pehala, ker je močnejša slabejšo zatirala; pragmatične sankcije, konkordati, kontrakti nijso zadostili ni eneje ni drugeje. Amerikanci so bolj modri: odločili so cerkvi široko polje, a ob enem so tudi državo sekularizirali, in sicer tako, da ne more več priti cerkvi v oblast. In ta medsobojna neodvisnost dveh oblastij je utemeljila vedni mir, katerega je stari svet od Konstantina dalje vedno iskal,

in ki je zdaj menda bolj nemogoč, kakor nekdam.

Vendar se moramo varovati, da ne hvalimo Amerikancev tam, kjer ne zaslužijo. Govori se mnogo o komunalnih šolah, češ, da so moč in slava ljudstev Zedinjenih držav; pravi se, da so te šole lajične; prav je, da se tako govori, a ostati se mora pri pomenu te besede. Pri nas je stranka, ki bi rada iz šole pregnala idejo, celo ime božje; to izključje bi ustanovilo lajično učenje. Nikdar niso bili Amerikanci takega mnenja. Med njimi nij političnega človeka, ki bi ne trdil na glas, da je krščanstvo naj trdnejša podlaga svobode. Misli se, da bi se republika ne mogla utemeljiti pri narodu, ki nema vere. Kaj je tedaj ameriška šola? Ta je posvetna ustanova, katerej so vse cerkve enake, ki je unsectarian, kakor pravi angleški izraz. Nobena dogma se ne spoznava tam; nijen katekizem se ne uči, kar bi bilo sicer tudi težko pri ljudstvu, ki je tako različnih verskih izpoznav. A temelj odgoje je evan-

geljska morala, rekel bi še kmalu, da biblija, ko bi se v nekaterih državah ne bila zatrla ta beseda v zadostenje katoliškim škofom, ki so se pritoževali, da se otroci v protestantskih navadah vzgojajo. Amerikanci so vse prej, nego svobodomiselni, in komaj tri leta je, kar se je kasirala oporoka nekega moža, ki je zapustil svoje premoženje društvu atejistov, ki naj bi z njim sezidali šolo, v kateri bi se javno učila brezbožnost. „Pensilvanska postava, pravi dvorova razsodba, ne pripoznava društva atejistov, ona pripušča le literarna, dobrodelna in religiozna društva.... Ne more se privoliti, da bi se javno smešila, napadala in zaničevala vera, ki je v bibliji razodeta.... In v to bi služila atejizmu posvečena dvorana. Bila bi učilnica, kjer bi se mladeniči vzrejali za galére, deklice pa za prostitucijo.“ Ta razsodba nam kaže mišljenje v Zedinjenih državah.

Ako pa komunalne šole nemajo konfesionalnega učenja, ne sme se misliti, da se otroci odgojajo v religioznej nevednosti. Kar

se tiče krščanske odgoje, je nij dežele, ki bi se dala z Ameriko primerjati. Nedeljske šole imajo tu krščanski nauk učiti, in vsaka cerkev ima svoje šole, za katere odlično skrbi. Več kakor pet milijonov otrok dobiva tam poduk v krščanskem nauku, in javlja tam občutke pobožnosti in nravnosti, ki so v republiki še bolj potrebni, nego v monarhiji. Kar se tiče kolegij in univerz, nema država čisto nič z njimi opraviti; to so posebne ustanove, ki so po večjem v cerkvenih rokah. Sme se toraj brez smelosti trditi, da je odgoja v Zedinjenih državah odlično krščanska.

Religiozni značaj američkega ljudstva se nič manj ne razvidi iz nekaterih vnanjih razmer med cerkvijo in državo. V krščanski družbi se naravno imajo spoštovati krščanske šege. Zato pa državne postave in federalna konstitucija smatrati nedeljo za posvečen dan, in kadar pride novo leto, obletnica Washingtonovega rojstva ali proglašenje neodvisnosti na nedeljo, preloži se

praznik na ponedeljek. V nekaterih državah so stroge postave, ki branijo imeti ob nedeljah javne veselice, ali sploh kako opravilo: to je ostanek stare puritanske sobote. V drugih provincijah je to judovsko ravnanje oslabiljeno; vendar pa se skoraj povsodi zapirajo prodajalnice in gostilnice, in pripuščajo se samo neogibno potrebna dela, ali dela, ki se iz ljubezni do sočloveka vršijo. Mišljenje, stare navade napotujejo tukaj postavodajca. Z ene strani se hoče spoštovati pravo, po katerem državljani boga v miru molijo, z druge strani pa se misli, da je treba dne pokoja onim, ki delajo, a da se jim ne sme pripuščati, da bi ta pokoj imeli za priložnost zločinstva in razuzdanosti. Iz taistega nagiba se zapirajo krčme o praznikih. Seje federalnega shoda in posebnih postavodaj se odpirajo z molitvami, ki jih opravljajo pastori različnih komunij; v armadi so duhovniki, na brodovji, v jetnišnicah so tudi. Ravno tako se ve, da o slovesnih slučajih zbor, prezident, državni voditelji

napravijo post, ali zahvalno službo božjo. Jefferson je, kar časa je bil prezident, dvomil, da bi bilo od unije treba terjati, naj moli; a javno mišljenje je to vprašanje njemu nasprotno odgovorilo. Nijso se pozabili dotični Lincolnovi razglasi, ki je prosil boga, naj pomaga in brani amerikansko ljudstvo v sredi krutih izkušenj državljanske vojske.

V večini držav so cerkve proste davkov, ker se religija smatra za varovalko javne morale in za naj gotovejše poročstvo socijalnega reda. Pastorji so oproščeni vojaštva in jury; javno mišljenje jim je zelo ugodno, vendar pa želi, da ostanejo v zakristiji. Več naredb jim odreka pravico do javne službe. V New-Yorku je nedavno ta postava prišla ob moč, a običaj jo še vzdržuje, in povsodi si duhovenstvo v čast šteje, da se mu nij treba utikati v javno življenje. A vendar imajo v družbi odlično stopinjo; nij ga važnega dela, da bi pastorka ne bilo zraven. Odbor za pomoč ranjencem, ki je bil v ločilnej vojski tako velikega pomena, je utemeljil in mu predsedoval unitarski pastor,

doktor Bellows. — Zdaj se umeje, kako je bilo ločenje cerkve od države, nikar da bi bilo sovražen akt proti religiji, nego le dobrota za-njo. Katoliki so bili tisti, ki so dejali gospodu Duvergier de Hauranne, ko je potoval po Ameriki, da so le v Zedinjenih državah mogli utemeljiti ta mogočna društva in imeti tak upljiv, da bi jih imeli drugod za politično nevarne ljudi. Katoliški nadškof, glavar cincinatske dieceze je bil, ki je pred tremi leti javno rekel: „Jaz ne terjam zedinjenja cerkve z državo, jaz zametavam tako zvezo. Meni je ljubši položje cerkve v Zedinjenih državah, nego ono v Italiji, na Francoskem, na Španjskem, v Avstriji, na Bavarskem.“ Taisto, kakor nadškof Purcell, so izrekli več ko enkrat, in ravno tako živahno, škofje v Kanadi: zametavali so varstvo in plačilo države, češ, da bi jim ta zveza vzela vso čast pri njihovej čedi. Enake izjave bi se lahko na Irskem našle. Katoliki imajo sploh malo okusa za religijozno svobodo; a, kadar jo okusijo, ne drže se je nič menj, kakor protestanti. Kmalu zapa-

zijo, da je ta neodvisnost, ki je bila čast in moč cerkve v njenej heroičnej dobi, boljša, nego ta najemniška alijansa, ki je verne naredila služne in ki je religijo zmanjšala. Cerkev si nij sè silo pridobila paganskega sveta; ako si hoče pridobiti moderni svet, naj poprime za staro orožje, naj se sprijazni enkrat sè svobodo.

Izgled Zedinjenih držav nij po volji nekej družbi, ki menda, ker je popolno v 19. veku, sanjari, kako bi preteklost zopet v veljavo spravila. Amerika je tem temeljitim politikom še le embrijon družbe, ljudstvo, ki se je komaj razvijati začelo; da je rezultate treba čakati od izkušnje, ki še nij dovršena, da bo civilizacija prej ali slej Amerikance dovedla k svitu evropskega vladanja. Jaz se ne nadejam, da bi prepričal ljudi, ki zgodovino narobe čitajo; obračam pa se do onih, ki odkritosrčno resnice iščejo, in rekam jim: Glejte ljudstvo, ki je odšedši z Angleške, na novem kontinentu ohranilo religijo, jezik, postave, šege, ideje svoje

stare domovine. Ker so prišli na nov svet, ker jim nij bilo treba nositi plemenitaške butare, niti jim trpeti privilegij ustanovljene cerkve, naredili so Amerikanci iz angleške svobode naj močnejšo in najbolj cvetočo demokratijo, kar jih je kedaj bilo. V treh letih bodo praznovali stoletnico proglašenja neodvisnosti. Nič več kakor 3 milijone nij bilo kolonistov 4. julija 1776; 40 milijonov državljanov bo 4. julija 1876. Narod, ki se je tako razvil, dežela, ki je z energijo, ki nij enake, z nezaslišanimi žrtvami zadušila služnost, je napolnila sè svojo velikostjo tako veliko časa, da njenih naredeb pač nij treba preskušati. Kedaj pa smo mi imeli v naši povestnici stoletje sreče in svobode?

Med vsemi reformami, ki so jih poskusili amerikanski Angleži, jim je ločenje cerkve od države naj več koristilo. Ta reforma je zadostila cerkvi in državi, storila je, da so zginili tisti verski prepiri, ki so goba civilizacije. Smemo-li ta izgled zavreči? Glejmo, kaj se godi? kak prizor nam podaje stara Evropa? Povsodi leze iz zemlje ono sovra-

štvo do vere, od katerega so se naši pradedi bahali, da so je v minulost zagrebli. Bom-li govoril o Prusiji in o tamošnjem preganjanju katolikov? Je-li kako zlorabljenje sile bolj kričeče, nego to, kateremu je priča cela Evropa? Ali se je kedaj bolj jasno videlo, kaj ima berlinski liberalizem na dnu? Zmage od l. 1870 se bodo obrnile proti nemškej svobodi, kakor so se one od l. 1815. Ako mislimo samo na svoj dobiček, želeti moramo, da bi se knez Bismarck čedalje bolj utrdil na tej poti, kjer se bo zgubil, kakor vsi oni, ki jih sreča slepi, in ki ne računajo s človeško vestjo.

Di meliora piis, erroremque hostibus illum!

Kaj pa Švica? Kako so nevoljni prijatelji te poštene republike, kadar vidijo, da Geneva in Bern preganjata, in da pozabljata, kaj je Helvecijo naredilo veliko, da to nij bil njen teritorij, niti njena vojaška moč, nego edino le ljubav do svobode! Postave se lomijo ali ob moč devajo od škofov, tako se govori; dobro, je-li potlej prav, da se odstavljajo in gladu prepuščajo ubogi župniki,

kateri so svojemu glavarju zvesti ostali? Čemu pa je zgodovina, ako ne uči na vsakej strani, da je vsako preganjanje, divje ali ne, le žrtve oslavilo? Sè svobodo se slabé bolj ali menj gizdave pretencije; sè silo se dotično mišljenje pri sovražnikih utrdi, akopram je krivično. Ako je imela Geneva kedaj priložnost ločiti cerkev in državo, in s tem končati konfesijonelne boje, ima jo denes. Zakaj se je ne posluži?

In Francoska? Pustimo njeno staro povestnico, katero temné religijozni boji šestnajstega veka, pustimo prepire z Rimom in kraljevá preganjanja Ludovika XIV, in teologična prepiranja pod vladó Ludovika XV. Kolikokrat smo se v zadnjih osemdesetih letih kesali, da se je država utikala v verske stvari, kolikokrat zaradi verskega upljiva v politiki? Civilna konstitucija duhovenstva je bila vélika napaka postavodajne zbornice, preganjanje nezapriseženih duhovnikov je bil zločin konventa. Konkordat od 1802 nij zadostil ni papežu ni cesarju, organične članke je rimski dvor kot cesarsko prevaro in ga-

likansko herezijo vedno odbacival. Ali nij legitimna monarhija izgubila religioznega dobička s tem, da je Karla X. silila, naj karto raztrga? — Kdo pa dandenes zametuje republiko kot zaničevanja vredno vladno formo, zaradi katere se cerkev gotovo nema ničesa pritožiti? Ponavlja se, da je Francoska božji vojak, pridiguje se nova križanska vojska, ki bo napravila v Evropi moraličen red; z drugimi besedami, ne ostrmi se pred grozovitno možnostjo religijske vojske. Ako se pride do nje, zbrisalo se bode osemdeset let francoske zgodovine, iztrgali se bodo francoski spomini, pravice, suverenost, zastava. Izročati cerkev največjemu zasramovanju, domovino najhujšim nevarnostim, riskirati obstanek onemogle Francije, kaj to mari ljudem, ki se mislijo pobožne in ki se imenujejo konservativne?

In zdaj, ako je dopuščeno soditi drevo po sadu, naj se primerja Evropa, ki je tako ponosna na svojo staro civilizacijo, z mlado Ameriko. Tam, srečne cerkve, srečni držav-

ljani, splošna svoboda, mir v vesti vseh; tukaj, na Nemškem, v Švici, v Franciji moteni duhovi, povsodi nemir, gibanje slabega pomena. V Zedinjenih državah krščanstvo v vsem svojem blišči, kateri vzdržuje edino spoštovanje božje besede; v Nemčiji, v Švici se žuga katolicizmu, civilna oblast se onečastuje z nevedno vzburjenostjo; v Franciji se meša religija s politiko, sinovi križanskih vitezev stoje si z Voltairovimi sinovi v boji nasproti, vse strasti, vsa sovraštva plamté, povsodi zmotnjava in burnost — predznamenja vojske in revolucije. Dva sistema statu, ki rodita nasprotne učinke; kateri obeh se mora tedaj na evangelij sklicevati? kateri ima svoj temelj v pravičnosti in resnici? Vprašajmo se končno, katera teh dveh politik najbolj ugaja našej deželi, in ako nam je za-njo kaj mar, ako nam je na srci njena velikost, njen mir, izberimo. —

Ľisťki.

Pod tem naslovom bode „Národná tiskarna“ v Ljubljani izdavala zbirko spisov beletrističnega in znanstvenega zapopadka v zvezkih po 20 do 50 krajcarjev.

Prvih pet zvezkov je že na svitlo prišlo in jih imajo na prodaj: „Národná tiskarna“ v Ljubljani in Mariboru in sledeči bukvarji:

V Ljubljani: Janez Giontini; Jurij Lercher; Zeschko & Till; Otokar Klerr. — V Celovci: J. Leon; E. Liegel. — V Mariboru: E. Ferlinec. — V Trstu: F. H. Schimpf. — V Gorici: Karel Sohar. — V Celji: Karel Sohar. — V Ptuji: Vil. Blanke. — V Zagrebu: Leopold Hartman.

I. zvezek.

Stenografija, sp. dr. *Ribič*. — Životopisje, sp. *Rajč Bož*. — Prešern, Prešerin ali Preširen, sp. *Fr. Levstik*. — Telečja pečenka, novela, sp. *J. Jurčič*. — N. Machiavelli, sp. dr. *Ribič*. — Pisma iz Rusije, sp. dr. *Celestin*. — Trštyo z grozdzem na Ruskem, sp. dr. *J. Vošnjak*. — Čegava bode? sp. *J. Ogrinec*. — Národní jazyk in trgovina, spisal *L. Haderlap* 25 kr.

II. zvezek.

Ivan Erazem Tatenbah. Izviren roman, spis.
J. Jurčič 50 kr.

III. zvezek.

Prvi poljub. Novela, spisal *J. Skalec* — Na
črni zemlji. Novela, spisal *J. Skalec* 25 kr.

IV. zvezek.

Lepi dnevi. Spisal *Paulus*. — Plašč. Novela.
Ruski spisal *N. V. Gogol*; poslovenil *L. Gorenjec*. —
Nekoliko opazek o izdaji slovenskih narodnih
pesnij. Spisal prof. dr. *Krek* 25 kr.

V. zvezek.

Meta Holdenis. Roman, francoski spisal *Viktor*
Cherbuliez, poslovenil *Davorin Hostnik* 50 kr.

VI. zvezek.

Kazen. Novela, francoski spisal *H. Rivière*,
poslovenil *Davorin Hostnik*. — Čerkev in država
v Ameriki. Francoski spisal *E. Laboulaye*, po-
slovenil *Davorin Hostnik* 25 kr.